

uvod

2. pametni razvoj

3. trajnostna rast

4. vključujoča arhitektura

ARHITEKTURA ZA LJUDI

Arhitekturna politika Slovenije

1. kakovostna arhitektura

osnutek

	UVOD	3
	<i>Cilji</i>	<i>4</i>
	<i>Pobude</i>	<i>8</i>
1.	1. KAKOVOSTNA ARHITEKTURA	9
	1. 1. Kakovost grajenega prostora za kakovostno bivanje	10
	1. 2. Kakovostna arhitektura za kulturno identiteto skupnosti	11
	1. 3. Povezovalna moč arhitekture	11
	1. 4. Družbena, kulturna, okoljska, gospodarska in tehnična pristojnost ter odgovornost arhitekture	12
	1. 5. Država kot vlagatelj naj bo zgled kakovosti	13
	<i>Pobude</i>	<i>14</i>
2.	2. PAMETNI RAZVOJ	15
	2. 1. Učinkovita sistemska zakonodaja na področjih kulture, prostora in gradnje	17
	2. 2. Institucionalna ureditev poklica in dejavnosti	19
	<i>Pobude</i>	<i>22</i>
	2. 3. Javna naročila	24
	2. 3. 1. Javno naročanje arhitekturnih storitev	24
	2. 3. 2. Merila in smernice za naročanje arhitekturnih storitev	25
	2. 3. 3. Arhitekturni in urbanistični natečaji	26
	<i>Pobude</i>	<i>27</i>
	2. 4. Arhitektura kot raziskovalna in razvojna dejavnost	28
	<i>Pobude</i>	<i>30</i>
3.	3. TRAJNOSTNA RAST	31
	3. 1. Trajnost v službi ljudi	33
	3. 2. Prenova in prilagajanje	33
	3. 3. Prispevek arhitekture k zmanjšanju vplivov na okolje	34
	3. 4. Programi energetske sanacije stavb	35
	3. 5. Trajnostni razvoj mest in naselij	36
	3. 6. Mobilnost – javni prevoz	36
	<i>Pobude</i>	<i>38</i>
4.	4. VKLJUČUJOČA ARHITEKTURA	39
	4. 1. Arhitektura v procesih vzgoje in izobraževanja	40
	4. 1. 1. Izobraževanje	40
	4. 1. 2. Vseživljenjsko učenje	41
	4. 2. Civilna družba in nevladne organizacije	42
	4. 3. Promocija arhitekture	42
	4. 3. 1. Ozaveščanje javnosti in popularizacija arhitekture	42
	4. 3. 2. Mednarodna uveljavitev in izmenjava izkušenj	43
	4. 3. 3. Uporaba digitalnih tehnologij	43
	<i>Pobude</i>	<i>44</i>

UVOD¹

Nova arhitekturna politika za večjo družbeno odgovornost posegov v prostor in višjo kakovost bivanja

S strateškim dokumentom arhitekturne politike Slovenije **Arhitektura za ljudi** bomo uveljavili evropsko kulturno politiko s področja arhitekture in hkrati postavili okvir za dolgoročno razpravo o nacionalni arhitekturni politiki.

V Resoluciji o Nacionalnem programu za kulturo 2014–2017² sta kakovostna arhitektura in gospodarno urejen prostor prepoznana kot polje širšega javnega interesa, ki potrebuje politiko varstva in razvoja, zaradi horizontalne narave tega področja pa problematika zadeva različne resorne politike. Z nacionalnim programom je bil postavljen cilj, da bo Vlada RS do leta 2016 sprejela arhitekturno politiko, s čimer naj bi se Slovenija pridružila 19 evropskim državam, ki na področju arhitekture že imajo strateške dokumente.

Cilji **Arhitekture za ljudi** so skladni z evropskimi razvojnimi politikami v obdobju 2014–2027. Vsebina **Arhitekture za ljudi** in zlasti razvojni ukrepi se ravna po usmeritvah nove finančne perspektive EU, v katero vstopa tudi Slovenija, sledijo pa naslednjim razvojnim izzivom:

- kakovostna arhitektura je zdrava, varna, do okolja prijazna in ekonomična;
- inovativna arhitektura je spodbuda za gospodarsko rast in blaginjo ljudi;
- urejena dejavnost arhitekture je pogoj za uresničitev njene ustvarjalne in povezovalne moči;
- kulturna dediščina je aktivno vključena v današnje razvojne izzive, saj tvori jedro trajnostne družbe in nacionalne kulturne identitete;
- arhitektura javnih zgradb in javnih površin je zgled in spodbuda za javne in zasebne investicije;
- mednarodni prostor je za arhitekturo pomembno področje razvoja in priložnosti.

1 V arhitekturni politiki ARHITEKTURA ZA LJUDI uporabljeni izrazi, ki se nanašajo na osebe in so zapisani v moški slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za ženski in moški spol.

2 Uradni list RS, št. 99/13; NPK 2014–2017.

HISTORIAT ARHITEKTURNE POLITIKE

»Država je tukaj zato, da daje dobre zgledne. Pri nas vlada vpliva na izjemno velik del gradbenih projektov – naroča ali soupravlja infrastrukturne projekte, projekte urbane preno-ve, gradnje velikih kompleksov ... Država zna biti dober klient in tako daje zgled trgu, saj lahko od drugega dobro ravnanje pričakuješ le, če tudi sam ravnas vzorno.« (Takratni predsedujoči na EFAP v Ljubljani o uspešnosti Nizozemske pri arhitekturni politiki.) Slovenija je ena redkih držav v Evropski uniji, ki še ni sprejela arhitekturne politike.

Evropski zemljevid arhitekturnih politik 2012

Leta 2008 je bila v času predsedovanja Evropski uniji v Ljubljani mednarodna konferenca EFAP¹ – Evropskega foruma za arhitekturne politike s temo »Urbana prenova – prilagajanje podnebnim spremembam«. Konferenca je bila razdeljena v štiri sklope: urbani razvoj in upravljanje, urbana prenova, medgeneracijski – medkulturni dialog in odnos staro – novo ter vloga arhitekture. Predstavljeni so bili številni primeri dobre prakse urbane preno-ve in izpostavljeni pristopi k prilagajanju podnebnim spremembam, ki jih doživljamo v sodobni družbi. Sprejeta je bila t. i. Ljubljanska deklaracija o urbani prenovi in podnebnih spremembah.² Deklaracija vsebinsko nadgrajuje priporočila Evropskega foruma za arhitekturne politike v zvezi z izvajanjem koncepta kakovosti grajenega (t. i. Baukultur). Po tem dogodku je implementacija arhitekturne

Štirje temeljni cilji arhitekturne politike so:

kakovostna arhitektura, pametni razvoj, trajnostna rast in vključujoča arhitektura.

Kakovostna arhitektura

Kakovostna arhitektura je ekonomična, zdrava, varna in do okolja prijazna. Oblikovanje, načrtovanje in gradnja stavb ter urejanje prostora zagotavljajo visoko kakovost bivanja³ za vse prebivalce Republike Slovenije in povečujejo narodno bogastvo. Zato je kakovostna arhitektura v javnem interesu.

Slovenija je prepoznavna po kakovostni arhitekturi. Kulturna dediščina stavb in naselij ni le zgodba preteklosti, saj zgodovina ni končana, arhitekturno ustvarjanje v današnjem času bo kulturna dediščina prihodnosti. Ohranjanje kulturne dediščine je prvi pogoj za splošno kulturno raven družbe, za trdno in prepoznavno nacionalno identiteto, ki jo zlasti manjše skupnosti potrebujejo za obstanek in uveljavitev. Kulturna dediščina je dejavno vključena v današnje razvojne izzive, saj je jedro trajnostne družbe in nacionalne kulturne identitete.

Kakovostno načrtovanje je temelj kakovostne arhitekture. Pogoji za kakovostno načrtovanje stavb in urejanje prostora so stabilna zakonodaja, vključevanje stroke v vse segmente oblikovanja stavb in urejanje prostora (od drobnih do velikih, od novogradnje do preno-ve, energetske sanacije, zaščite objektov kulturne in arhitekturne dediščine itd.) ter urejenost in transparentnost javnega naročanja arhitekturnih rešitev v obliki javnega natečaja, ki v načrtovanju uveljavlja kriterije kakovosti.

¹ EFAP – European forum for architectural policies je evropska mreža za promocijo arhitekture in spodbujanje sprejemanja arhitekturnih politik, ki povezuje državne organe, strokovne organizacije ter kulturne in izobraževalne ustanove. Deluje s promocijo primerov dobrih praks in izmenjavo izkušenj pri uveljavitvi arhitekturnih politik na javnih dogodkih in ekspertnih srečanjih ter s publikacijami.

² Declaration on Urban Regeneration & Climate Changes, http://www.arhiv.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/predsedovanje/efap/efap_deklaracija.pdf.

³ Vokviru arhitekturne politike ARHITEKTURA ZA LJUDI opredelimo pojem kakovost bivanja po metodologiji OECD z naslednjimi kazalniki: dostopna stanovanja, primerni dohodek, dostopna delovna mesta, povezanost v lokalno skupnost, dostopnost do izobraževanja, čisto okolje, delujoča civilna družba, zdravje, zadovoljstvo z življenjem, varnost, uravnoteženost med delom in prostim časom. <http://www.oecdbetterlifeindex.org>

politike v Sloveniji zastala. Medtem EFAP deluje naprej, leta 2011 je izdal pregledno knjigo arhitekturnih politik v EU,³ iz katere je razvidno, da je Slovenija ena izmed treh držav na širšem območju EU, ki nimajo sprejetega dokumenta o arhitekturni politiki, hkrati pa tudi nima namena, da bi ga sprejela. Arhitekturna politika Slovenije je leta 2011 (začasno) potonila z obrazložitvijo: »Zaradi spremembe šifer proračunskih uporabnikov se je dne 1. 4. 2012 dodelil arhitekturni politiki status 'konec postopka (ne da bi bil predpis sprejet)'.«⁴

Leta 2008 je bil v parlamentarnem postopku zakon o arhitekturni in inženirski dejavnosti. Po dolgih usklajevanjih in nekaterih nenadnih spremembah je bil zakon na predlog opozicije in stroke umaknjen iz parlamentarne procedure.

Dosedanja prizadevanja so oblikovala dovolj kvalitetnih izhodišč, ki pa niso našla poti do izvedbe, v »visoko« politiko, zakonodajo, državno in občinske uprave, strankarske programe in najširšo javnost.

Po drugi strani so se pojavile nekatere civilne in strokovne pobude, ki se pri svojem delu dotikajo arhitekturne politike. Oblikovale so se skupine »Odgovorno do prostora!«, Prostoroz itd. Omeniti je treba Viktorja Pusta,⁵ ki cilje arhitekturne politike opredeli takole:

1. Arhitekturo je treba zakonsko opredeliti po vzoru uveljavljene definicije v Evropski uniji: 'Arhitektura je izraz kulture in ustvarjalnosti. Arhitekturna rešitev, kakovost objektov, njihova harmonična vključitev v okolje, spoštovanje naravnega in urbanega okolja ter kulturne dediščine – je v javnem interesu' (1. člen francoskega zakona o arhitekturi).
2. Opredeliti specifične vrednote v Sloveniji, odnos do dediščine in cilje za kakovostni razvoj slovenskega prostora ter preprečevati stihijski razvoj naselij.
3. Opredeliti vlogo arhitekta v odnosu do naročnika – tako v fazi svetovanja, načrtovanja in izvajanja kot v fazi vzdrževanja ter možnih poznejših posegov na objektih.
4. Zagotoviti večjo vlogo arhitekturne stroke na ravni občine z opredelitvijo nalog in pooblastil 'občinskega arhitekta urbanista' – tako pri izdaji dovoljenj za gradnjo kot pri preprečevanju nedovoljenih posegov v povezavi z inšpekcijskimi organi.
5. Izboljšati kakovost načrtovanja s sistematičnim natečajnim pridobivanjem rešitev.
6. Racionalizirati postopke za pridobitev dovoljenja za gradnjo in zagotoviti učinkovit nadzor arhitektov tako pri realizaciji kot pri vzdrževanju objektov. V ta namen je treba dopolniti projekt za gradbeno dovoljenje s pravilnikom za vzdrževanje in določili v zvezi z naknadnimi posegi na objektih.
7. Uveljaviti ustrezne občinske odloke, ki urejajo vzdrževanje objektov v obstoječih naseljih – kot pravna podlaga za preprečevanje stihijskega razvoja in za sanacijo degradiranih naselij.
8. Nacionalni stanovanjski program zastaviti tako, da bo deloval kot generator razvoja stanovanjske gradnje. S tem ciljem pripraviti večletni program razvojnih natečajev za aktualne oblike bivalnega okolja – ki bo sestavni del nacionalnega stanovanjskega programa.

³ Survey on Architectural Policies in Europe, http://www.efap-fepa.org/docs/EFAP_Survey_Book_2012.pdf.

⁴ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=DRUG2893>.

⁵ Pust, V., »Zakaj potrebujemo arhitekturno politiko. Gradnja objektov: skrajni čas je za večjo kulturo grajenega prostora«, Delo, 1. 10. 2012, <http://www.delo.si/mnenja/gostujoce-pero/zakaj-potrebujemo-arhitekturno-politiko.html>.

Pametni razvoj⁴

Arhitekturna dejavnost kot del kreativne ekonomije spodbuja zdravo ekonomsko rast družbe, razvoj gradbeništva in drugega gospodarstva ter investiranje.

Arhitekturna stroka je v tisočletni zgodovini izoblikovala znanje in metode, kako povezati dosežke specialističnih znanstvenih in tehničnih strok s spoznanji humanističnih in jih nadgraditi v delujočo, pomenljivo, skladno in estetsko kompozicijsko sintezo. Pri tem uporablja znanja z družbenih, gospodarskih, tehničnih in umetniških področij. Dotika se vseh ravni življenja v družbi in politiki. Da bi arhitektura lahko uresničila svojo ustvarjalno in povezovalno moč, je na področju urejanja in gradnje arhitekture ter urejanja prostora potrebno smiselno in povezano delovanje države, od zakonodaje do povezav različnih resorjev in sodelovanja med njimi. S sistemskimi ukrepi je treba odpraviti korupcijo in gospodarski kriminal na področju načrtovanja, gradnje in urejanja prostora. Osnova kakovostne arhitekture je ureditev statusa poklica in dejavnosti. Arhitekturna stroka mora delovati tako v interesu naročnika kot v javnem interesu. Poklic in dejavnost je treba regulirati v skladu z načeli svobodnih poklicev, mednarodnimi standardi po zgledu držav z razvito arhitekturno kulturo.

Raziskovanje v arhitekturi in spodbujanje inovacij sta aktivno vključeni v interdisciplinarne projekte, kot so energetska učinkovitost stavb, družbeno trajnostna naselja in stavbe, trajnostna mobilnost, dejavna prenova kulturne dediščine ter vsa druga področja, ki so povezana s trajnostnimi oblikami življenja in kulturo grajenega prostora.

⁴ EUROPEAN COMMISSION, EUROPE 2020 STRATEGY EXECUTIVE SUMMARY, Smart growth: developing an economy based on knowledge and innovation (3.3. 2010), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>

9. Zastaviti razvoj promocijske dejavnosti po vzoru razvitejših držav v okviru Hiše arhitekture, in sicer v sodelovanju s strokovno zbornico (ZAPS), ki skrbi tudi za osveščanje prebivalstva v povezavi z lokalnimi institucijami o problemih kakovosti okolja.«

ZAPS je septembra 2013 odprl spletno mesto Arhitekturne politike,⁶ ki deluje kot forum za spodbujanje širokega družbenega in strokovnega dialoga. V izhodiščih so zapisana vprašanja in odgovori:

»Zakaj Slovenija potrebuje prostorsko kulturo in arhitekturo za kakovost bivanja?

- Da bi ohranili zdravo življenjsko okolje.
 - Da bi smiselno razvijali prostor.
 - Da bi izboljšali kakovost zraka, vode in tal.
 - Da bi zmanjšali ogroženost zaradi naravnih nesreč in neprimerne gradnje.
 - Da bi povečali konkurenčnost gospodarstva z inovacijami na področju tehnologije gradnje in učinkovite rabe energije.
 - Da bi zmanjšali obseg korupcije in gospodarskega kriminala pri javnem naročanju.
- Zakaj državljani Slovenije potrebujemo prostorsko kulturo in arhitekturo za kakovost bivanja?**
- Da bi živeli v varnem in zdravem okolju.
 - Da bi prihranili pri stroških oskrbe z energijo in vodo, stroških transporta ter pri stroških vzdrževanja stavb in predelovanja odpadkov.
 - Da bi uživali v lepi krajini, naseljih, infrastrukturnih objektih, javnih parkih, trgih in ulicah, lepih javnih zgradbah, hišah in stanovanjih, lepih poslovnih prostorih, obrtnih delavnicah, kmetijskih objektih in tovarnah.«

Ministrstvo za kulturo je v letu 2013 začelo in v sedanjem mandatu nadaljuje z aktivnostmi za oblikovanje in uveljavitev arhitekturne politike. Iz Nacionalnega programa za kulturo 2014–2017 navajamo poglavje o arhitekturi:

»9. ARHITEKTURA

Nova arhitekturna politika za večjo družbeno odgovornost posegov v prostor in višjo kakovost bivanja.

Javni interes

Evropska skupnost je v svojih dokumentih opredelila arhitekturo kot temeljni element kulture in življenja evropskih držav. Prepoznala jo je kot tipičen primer horizontalnega značaja kulture, ki ni vključen zgolj v kulturno politiko, temveč v več javnih politik. Države so zavezane upoštevati arhitekturo in njeno kulturno razsežnost ter posebne značilnosti pri vseh zadevnih politikah, predvsem pri politikah v zvezi z gospodarsko in socialno kohezijo, trajnostnim razvojem in izobraževanjem. V večini evropskih držav je arhitektura ena od nacionalnih prioritet, saj zaobjema vse pore življenja od umetnosti do ekonomije, poklic arhitekta pa je opredeljen kot **eden od sedmih strožje reguliranih poklicev, ki skrbijo za javno dobro**.

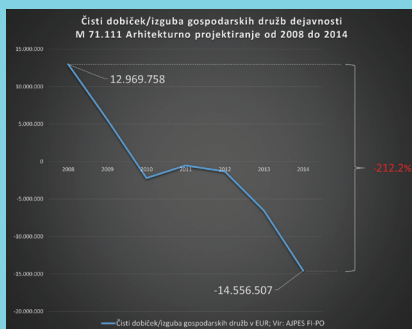
Pogled v slovenski prostor nam razkrije številne nesmotrne posege v prostor, ki generirajo širitev razpršene gradnje in suburbanizacije, erozijo kulturne dediščine, skrb vzbujajočo okoljsko polucijo, zapletanje infrastrukturnih sistemov in posledično slabe arhitekturno-urbanistične rešitve, ki ne premorejo nujne dolgoročne vizije. Vizualno, energetsko in ekološko onesnaževanje pogojuje drastično nižanje vizualne kulture prebivalstva, šibi nacionalno ekonomijo in naglo niža dejansko vrednost prostora, s tem pa negativno vpliva na kvaliteto življenja.

Trajnostna rast

Arhitektura lahko znatno pospeši prehod v bolj trajnostno družbo z razvijanjem pametnih rešitev in spodbujanjem trajnostnega načina življenja, s čimer se zmanjšuje poraba naravnih virov in energije. Trajnostna arhitektura, učinkovita raba energije, preudarno ravnanje s prostorom ter spodbujanje kakovostne prenove in gradnje so razvojne priložnosti za Slovenijo. Ohranjanje obstoječe kakovostne arhitekture zahteva inteligentne in inovativne koncepte. Razvoj teh bo ključna arhitekturna naloga v bližnji prihodnosti. S primernim načrtovanjem in dolgoročno vizijo lahko gosti poselitveni vzorci z mešanimi rabami omogočajo trajnostno zeleno gospodarstvo, ki lahko dejansko zmanjša negativne vplive na okolje in pritiske na naravne vire ter poveča energetska učinkovitost.

⁶ ZAPS, »Ali potrebujemo politiko urejanja prostora, krajinsko politiko in arhitekturno politiko«, <http://politike.zaps.si/index.php?id=1>.

V Sloveniji deluje približno 2000 arhitektov, od tega jih je 850 vpisanih v razvid samozaposlenih na Ministrstvu za kulturo. Dejavnost arhitektov je v zadnjih dvajsetih letih prepuščena trgu brez ustreznih regulativ, dodaten udarec področju pa je povzročila gradbeniška kriza, zaradi katere so se tudi aktivnosti v arhitekturi skoraj prepolovile. Še leta 2007 je bilo za gradnjo ali prenovo stavb izdanih 5900 gradbenih dovoljenj, njihova investicijska vrednost je znašala 1,5 milijarde evrov, leta 2012 pa je bilo izdanih le 3200 dovoljenj, investicijska vrednost del pa je znašala 800 milijonov. Zaradi drastičnega upada dela in odsotnosti ustrezne regulacije so se na trgu znižale cene pod spodnjo mejo, to je vplivalo na kakovost, strokovnost in družbeni ugled arhitekture, poklic pa je izgubil legitimnost zastopanja javnega interesa.

Prikaz dinamike in obsega upadanja čistega dobička za dejavnost arhitekturno projektiranje, ki se je v letih 2008–2014 zmanjšal za 212,2%.⁷

⁷ Vir: Daniel Mole: »Ali je določitev najnižjih cen v arhitekturi v nasprotju s konceptom prostega trga?« Finance 11.01.2016

Zaradi vsega naštetega je skrajni čas, da se arhitektura vzpostavi kot avtonomno področje kulture. V dosedanji slovenski kulturni politiki je bilo področje arhitekture obravnavano v okviru likovnih umetnosti in delno v sklopu kulturne dediščine, kar je glede na naravo in problematiko področja neustrezna rešitev. Javni interes na področju likovnih ali vizualnih umetnosti je namreč osredotočen predvsem na tisto ustvarjalnost, ki 'predstavlja presežek pri osmišljanju vsakdanjega življenja in življenjskega okolja', kot je bilo zapisano v Nacionalnem programu za kulturo 2004–2008, vse bolj pa je jasno, da je skupen slovenski prostor kot dobrina omejen, zato se javni interes na področju arhitekture ne more omejiti zgolj na 'presežke', temveč je nujen splošen dvig prostorske kulture. Za doseg tega cilja so bolj kot neposredna finančna spodbuda posameznim ustvarjalcem – arhitektom potrebni ustrezni regulacijski ukrepi države.

Javni interes na področju arhitekture obsega arhitekturno, krajinsko arhitekturno, urbanistično in prostorsko načrtovanje ter oblikovanje interierjev.

Za spremembo sedanjega stanja bo najprej nujno vzpostaviti aktivne medresorske mehanizme, ki bodo omogočili, da se bo na današnje izzive slovenskega prostora odgovorilo s trajnostnim razvojem mest, to je integriranim in ustvarjalnim pristopom, pri katerem imajo kultura, gospodarstvo, socialni vidik in okolje enakovredno vlogo. Le ob dejavnih in celovitih arhitekturnih politikah bomo čez nekaj let lahko prepoznali uspehe, ne le v umetniških, kulturnih ali estetskih dimenzijah prostora, temveč tudi v ekonomskih in družbenih učinkih.«

Vključujoča arhitektura

Pogoj za uspeh arhitekturne politike je vzpostavitev široke zavesti in potrebe po arhitekturi in prostorski kulturi, kar prispeva k ozaveščanju o pomenu našega grajenega okolja in odgovornosti vsakega posameznika zanj. Razvoj prostorske pismenosti usmerja in povečuje občutljivost javnega mnenja za kakovostno arhitekturo. Spodbujamo živo, kritično, inovativno arhitekturno in prostorsko kulturo.

Učenje in vzgoja o grajenem prostoru mora biti sistemsko vključena v vse segmente izobraževanja. Vse generacije se morajo zavedati vrednot kakovostnega okolja in grajenega prostora ter njunega odločilnega vpliva na kakovost življenja na vseh področjih – na področju stanovanj, izobraževanja, dela in javnega prostora.

Pobude

1. Vlada Republike Slovenije sprejme arhitekturno politiko, ki horizontalno in vertikalno povezuje in usklajuje deležnike z odločilnim vplivom na to področje.
2. Vlada RS imenuje koordinacijsko telo arhitekturne politike in k sodelovanju zaveže vse relevantne institucije na državni in lokalni ravni.
3. Cilji arhitekturne politike se vključujejo v vse relevantne resorne politike in zakonodajo.
4. Zagotovi se mehanizem za implementacijo in spremljanje arhitekturne politike.
5. Spodbuja se aktivnejša vloga RS v mednarodnih organizacijah s področja za razvoja arhitekture, kot je npr. EUROPAN¹.

¹ EUROPAN je evropska zveza nacionalnih organizacij s sedežem v Parizu. Te vsaki dve leti usklajeno organizirajo največji evropski javni arhitekturno urbanistični natečaj, ki se zaključí z izvedbo nagrajenih projektov. Udeleženci natečaja smejo biti izključno arhitekti mlajši od 40 let. Nacionalne organizacije izberejo natečajna območja izmed predlogov občin, mest in javnih ali zasebnih vlagateljev po kriteriju skladnosti z vodilno temo vsakokratnega razpisa. Slovenija je, kot pridružena članica k avstrijskemu nacionalnemu odboru, pripravljala in izvajala natečaje do leta 2007, ko je zaradi pomanjkanja sistemskih virov slovenski odbor EUROPAN prenehal delovati. Na natečajih EUROPAN so sodelovali številni slovenski kraji (npr.: Ljubljana, Maribor, Brežice), ki so po tej poti pridobili inovativne mednarodne ideje za svoj razvoj. Natečaje so se uspešno udeleževali slovenski mladi arhitekti, med katerimi so se nekateri uveljavili v evropski mreži arhitekturnih birojev tudi z izvedbami.
<http://www.europan-europe.eu/>
<http://www.europan.at/europan-oesterreich.html>
<http://archiv.europan.at/Europan9/www.europan.at/E9/index0865.html?idcat=28>

1. KAKOVOSTNA ARHITEKTURA

Hiše bodo ostale še dolgo potem, ko ne bo več ne naročnikov ne arhitektov.

Kakovostno grajeni prostor je urejen ekonomično, zdravo, varno in do okolja prijazno. Kakovost grajenega prostora je v interesu najširše javnosti. Nastaja z ustvarjalnim, odgovornim in odprtim sodelovanjem različnih politik ter strokovne javnosti, ki se srečujejo pri gradnji in urejanju prostora. Sodelovanje ljudi v procesih odločanja mora potekati po načelih vključevanja.

Pogoji za kakovostno načrtovanje grajenega prostora so kakovostno izobraževanje, ustrezna zakonodaja, odgovorno vodenje investicij in vključevanje stroke, vse od začetnih faz odločanja do oblikovanja stavb in urejanja prostora, ter urejeno in pregledno naročanje arhitekturnih storitev prek arhitekturnih in urbanističnih natečajev.

PROSTORSKA KULTURA IN KULTURA GRADNJE

V germanskem delu Evrope (Avstrija, Nemčija, Švica) se je za pojma **prostorska kultura** in **kultura gradnje** uveljavil pojem *Baukultur*. *Baukultur* po definiciji obsega dobro načrtovanje in gradnjo ter razpravo o načrtovanju in gradnji. Prostorska kultura in kultura gradnje sta pojma, ki povezujeta prostor, arhitekturo, načrtovanje, zavest, znanje arhitektov in drugih načrtovalcev, izobraževanje, gradnjo in družbo kot celoto. Prostorska kultura je v strokovnem okolju že uveljavljen pojem: »Prostorska kultura je dinamična kategorija, ki govori o razmerju med prostorom in potrebami neke družbene skupnosti in predvsem o kompleksnosti odnosov, ki združujejo tako funkcionalne potrebe kot množico prefinjenih vrednotnih sistemov, ki vodijo usklajevanje interesov in vsakodneвне bivalne prakse.«⁷ Kultura gradnje obsega načrtovanje, gradnjo, rabo, vzdrževanje in prenovu vsega grajenega, od posameznih stavb do naselij in mest.

Kultura gradnje in prostorska kultura sta nepogrešljivi sestavini sleherne osebne, skupinske, nacionalne in simbolne identitete. Temeljni pogoj za kulturo gradnje je kakovostna arhitektura. Prizadevanje za kakovostno arhitekturo se ne začne z načrti, ki bodo realizirani. Gre za arhitekturo, ki izboljšuje svet, nagovarja ljudi in je nenehno v odprtem dialogu z družbo. Če nam bo zase in za prihodnje generacije uspelo vzpostaviti tak dialog, bomo lahko vplivali na procese urejanja prostora in gradnje. Običajno mislimo, da si poetično in pragmatično nasprotujeta. Poetično je lepo, se tiče estetike, filozofije, umetnosti, pragmatično je praktično, tiče se funkcije, tehnologije, kvečjemu še denarja. Kje je tu arhitektura? Arhitektura je oboje, je poetično in je pragmatično. To nas uči zgodovina. Ali je srednjeveško mesto, na primer Stara Ljubljana, lepo? Ali je pragmatično? Odgovor je da, na obe vprašanji. Mesto mora biti pragmatično, funkcionalno in mora biti lepo. In ne gre za to, da bi bilo lepše mesto manj pragmatično. Enako velja za arhitekturo. Arhitekture in mesta upodabljajo družbo. Imajo moč, da povežejo preteklost in prihodnost. Razumeti moramo, da je arhitektura umetnost, ki ima najvišjo odgovornost; ki zapiše duha dobe za zanamce, ki portretira čas.

Uveljavitev načel arhitekturne politike je bistvena za dobro načrtovanje in gradnjo v prihodnosti – za dvig prostorske kulture in kulture gradnje, s tem pa za ustvarjanje kakovostnega bivalnega okolja. Arhitektura je namenjena ljudem. Oblikuje okvir naših življenj, v njej se rodimo, živimo in umremo. Zato je pomembno, da o njej vemo čim več, da jo znamo razumeti in uporabljati. Grajeno okolje vpliva na naše dožemanje sveta, zdravje, počutje, uspešnost, varnost in zadovoljstvo. Obdaja nas vse življenje in je okvir vseh naših dejavnosti. Vsaka gradnja, s katero posežemo v prostor, ima posledice za ljudi in naravo. Z boljšim in odgovornejšim dogovarjanjem o rabi prostora in gradnjah lahko poskrbimo, da bo naš življenjski prostor bolj zdrav in prijetnejši, obenem se lahko izognemo neprijetnim posledicam, ki se pokažejo šele po daljšem času in lahko povzročijo tudi nepopravljivo škodo. Primerjalna prednost Slovenije je visoka kakovost naravnega okolja, ki naj ji sledi tudi grajeno okolje.

1. 1. Kakovost grajenega prostora za kakovostno bivanje

Kakovostno naravno okolje je primerjalna prednost Slovenije, ki jo mora nadgraditi tudi s kakovostno grajenim prostorom. Mesta, vasi in stavbe, v katerih stanujemo in delamo, se gibljemo, preživljamo prosti čas..., vplivajo na kakovost naših življenj in nas same v socialnem, ekonomskem, okoljskem in kulturnem pogledu. In to ne le v vsakdanjem življenju, pač pa tudi pri velikih, ključnih družbenih temah.

Z okoljem in gradnjo so tesno povezane družbene krize: ekonomska, ekološka, socialna kriza, neučinkovitost politike, propadanje javnega sektorja, kriza vrednot in vse druge, ki nas pestijo v globalnem in domačem merilu. Kakovostna arhitektura lahko učinkovito odgovarja na vsa vprašanja, povezana s temi vrednotami: Ali živimo v zdravem in spodbudnem okolju? Kako in kje stanujemo? Kako in kje se izobražujemo, delamo, se zdravimo, se potrjujemo kot skupnost? Kakšen je javni prostor? Kako se spoprijemamo z izzivi podnebnih sprememb? Kakšne so stavbe, so varne ob naravnih pojavih, kot so poplave, potresi, viharji, ki so v zadnjem času vse pogostejši? Kako smo pripravljeni na prihodnost?

Koncepta kakovosti ni mogoče opredeliti kot določen odnos do arhitekture, temveč kot miselnost in pristop, ali z besedami britanskega arhitekta Normana Fosterja: »Kakovost ni nikoli stvar denarja, ampak stanje duha.«

⁷ Simoneti, M., Zavodnik Lamovšek, A., *Prostor za vsakdanjo rabo: širimo znanje za sodelovanje pri urejanju prostora*, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, 2009.

NARODOVO BOGASTVO

Arhitektura, grajeno okolje in prostor nas spremljajo vse življenje – ne moremo se izogniti prebivanju in delu v njih, pa tudi ne odločanju o njihovem videzu in nastanku. Stavbe in mesta so povezani z našim občutkom o tem, kdo smo. Arhitekturna politika je povezana s kulturo v najširšem smislu, s prostorom, okoljem (mesti, krajino, naselji) in gospodarjenjem (upravljanjem virov, inovacijami, tehnologijo). Arhitektura kot kultura je stvar vseh – prebivalstva, odločevalcev, javne uprave, naročnikov, izvajalcev, projektantov in prostorskih načrtovalcev, inženirjev, arhitektov ter krajinskih arhitektov.

Arhitektura je umetnost in znanost načrtovanja ter gradnje stavb in mest. Dejavnost arhitektov je oblikovanje stavb, pri tem pa ne posvečajo pozornosti le njihovi praktični uporabnosti, temveč tudi njihovi kulturni vrednosti. V osnovi je arhitektura simbolna dejavnost, ki upodablja družbo in čas. Arhitektura je vse od nastanka prvih civilizacij ena temeljnih človekovih dejavnosti, ki osredinja širok spekter ustvarjalnosti, znanja in delovanja. Služiti mora sodobni družbi, hkrati pa ima veliko moč, da jo spreminja. Vpliva na del kulture, ki ga imenujemo prostorska kultura in kultura gradnje.

ARHITEKTURNA DEDIŠČINA MODERNE

*Če hočemo najti pot naprej,
moramo vedeti, od kod prihajamo!*

Skrb za arhitekturno dediščino zajema vsa obdobja, tudi čas moderne in sodobne arhitekture. V procesu uveljavitve arhitekturne politike moramo razmisliti o naši t. i. socialistični arhitekturi, njenih kvalitetah in njenem potencialu ter pomenu za naša mesta. Gre za arhitekturo iz obdobja modernizma z visoko kulturno in socialno vrednostjo, a s problematičnimi tehničnimi rešitvami, ki je danes zaradi starosti, (ne)vzdrževanja in dotrajanosti v glavnem potrebna celovite prenove. Večinoma še ni primerno ovrednotena in zaščitena, zato je ogrožena. Prepoznati moramo potencial in vrednost te dediščine ter možnosti za njeno kreativno vključitev v sodobno življenje. To velja za industrijsko dediščino, javne in poslovne objekte, kolektivno stanovanjsko arhitekturo iz dobe socializma, pa tudi za dediščino individualnih hiš v predmestnem in ruralnem okolju, ki je ena od slovenskih posebnosti.

1. 2. Kakovostna arhitektura za kulturno identiteto skupnosti

Kulturna dediščina, kultura in umetnost niso le del preteklosti. Zgodovina je neprekinjen proces in z današnjim arhitekturnim ustvarjanjem oblikujemo arhitekturno dediščino prihodnosti. Z ohranjanjem arhitekturne dediščine zvišujemo splošno kulturno raven družbe ter prispevamo k njeni trdni in prepoznavni identiteti.

*Zanamstvo nas bo sodilo po tem,
kar mu bomo zapustili.*

1. 3. Povezovalna moč arhitekture

Arhitekturna stroka je kompleksna, načrtuje fizični okvir našega bivanja. V dolgi zgodovini je izoblikovala znanja in metode, v katerih specialistične znanstvene in tehnične discipline povezuje s humanističnimi ter na tej osnovi oblikuje uporabno, trdno, trajno in oblikovno skladno celoto. S svojim znanjem preči družbena, ekonomska, zdravstvena, okoljska, tehnična in umetniška področja, zato mora biti vključena v vse politike in resorske obravnave.

Ker je arhitekturno načrtovanje povezovalno in sintezno, mora izraziti umetniško zamisel hkrati z upoštevanjem funkcionalnih, okoljskih, tehničnih, ekonomskih in drugih dejavnikov. Zato je ustrezno orodje za urejanje javnega prostora in gradnjo stavb od načrta prek izvedbe (gradnje) do uporabe. Arhitekt mora obvladati različna znanja in tehnike, predvsem pa mora imeti sposobnost usklajevanja velikega števila vhodnih podatkov v smiselno, povezano in soodvisno celoto. Tako odgovorno vlogo sme družba zaupati le ustrezno strokovno usposobljeni osebi, katere delovanje je neodvisno in podvrženo odgovornosti.⁵

⁵ Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 2005/36/ES z dne 7. septembra 2005 o priznavanju poklicnih kvalifikacij, Oddelek 8 – Arhitekti, 46. člen, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:02005L0036-20140117&from=EN>.

OHRANITEV PROSTORSKE SUVERENOSTI SLOVENIJE

»Slovenija je v procesu postavljanja nacionalnih strateških ciljev, ki bodo zagotavljali pametno rast in enakopravno vključenost v Evropo. Pomemben, če ne najpomembnejši del te strategije mora postati njena prostorska dimenzija. Pojavljajo se specifičnosti in dileme, s katerimi se srečujejo majhne nacionalne države v sodobnem procesu evropske integracije. Meje evropskih funkcionalnih regij se ne ozirajo na nacionalne meje ter narekujejo postopno ekonomsko in kulturno integracijo na višji ravni povezovanja. Za ohranitev prostorske suverenosti je nujen odločen zasuh konceptu policentričnega razvoja Slovenije. Gravitacijske migracijske sile velikih evropskih razvojnih centrov se bomo uspešno ubranili le s kakovostjo delovnega in bivalnega okolja ter z veliko kulturno in gospodarsko okretnostjo. Učinkovita policentrična prostorska organiziranost in prometno-logistična opremljenost Slovenije bo pri tem bistvena. Tudi v praksi bo moral zaživeti koncept 11 mestnih občin in 12 statističnih oziroma razvojnih regij.

Razviti moramo takšno prostorsko politiko, ki bo omogočila oblikovanje hibridne poselitvene strukture, v kateri bo vzpostavljena tesnejša vez med vsemi deli države, med mesti in podeželjem, med stanovanjem in mestom dela in obuditi idejo o Sloveniji kot velikem vrtnem mestu, ki bo imelo zadostno kritično maso, da bo odigralo funkcijo evropskega lokalnega centra in bo sposobno generirati elemente metropolitanske kulture ter tako konkurirati močnim gravitacijskim centrom v sosedstvu. Učinkovit prometni sistem bo zagotovil potrebno mobilnost in povezanost celotnega prebivalstva Slovenije, zato pomeni gradnja sekundarnega cestnega omrežja in posodobitev železnic pomemben pogoj za ozemeljsko suverenost slovenske države, njene teritorialne kohezije, s tem pa tudi gospodarske, kulturne in socialne kohezije ...«⁸

Prof. mag. Peter Gabrijelčič,
dekan Fakultete za arhitekturo Univerze v Ljubljani.

1. 4. Družbena, kulturna, okoljska, gospodarska in tehnična pristojnost ter odgovornost arhitekture

Arhitekt mora imeti potrebna znanja in sposobnosti ter ustrezne pogoje za izpolnjevanje prevzetih nalog. Pri opravljanju svoje dejavnosti mora upoštevati veljavne predpise, značilnosti lokacije, razpoložljiva sredstva ter ekološki, pojavni in socialni vidik predlaganih rešitev.⁶ Prizadevati si mora za uporabo lokalnih materialov, znanj in človeških potencialov. Skrbeti mora za razumno združevanje znanja in visoke tehnologije s tradicijo ter upoštevati ključne ekološke, gospodarske, tehnične in družbene vidike trajnostne gradnje. Izhajati mora iz celovitega razumevanja okoljskih vplivov stavbe, ekonomičnosti projekta, funkcionalnosti, zdravstvene neoporečnosti, kakovostnih bivalnih razmerah ter sožitja stavbe z družbenim okoljem in kulturnimi vrednotami. Vse te lastnosti so značilne za »trajnostne gradnje« tako stavb kot naselij, ki so temelj prihodnje »nizkoogljične družbe« in zelenega gospodarstva.

V Sloveniji arhitekta velikokrat razumemo površno kot specialista za estetiko in morda še kot nekoga, ki investitorjeve zahteve prevaja v arhitekturno-tehnične načrte. To vlogo v družbi je nujno prenoviti v smislu večje kompetence in odgovornosti za uresničevanje ciljev arhitekturne politike, skupnih vrednot in javnega interesa ter zaščite tistih, ki uporabljajo prostor in stavbe. Znanja in kompetence, ki ustrezajo opisani odgovornosti, morajo biti široka in hkrati specializirana, zato je sodelovanje arhitekta smiselno pri vsakem, tudi skromnem projektu oziroma poseganju v prostor in gradnji.

Arhitektura mora skrbeti za ljudi, okolje, prostor in trajnostni razvoj, za ohranjanje kulturne dediščine ter razvoj kulturnih in gospodarskih dobrin.

⁸ Gabrijelčič, P., 2015, »Slovenija kot veliko vrtno mesto«, Delo, 8. 8. 2015, <http://www.delo.si/mnenja/gostujoce-pero/slovenija-kot-veliko-vrtno-mesto.html>.

⁶ Kodeks poklicne etike arhitektov, krajinskih arhitektov in prostorskih načrtovalcev, Uradni list RS, št. 6/2005, <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=2005153>.

PRILOŽNOSTI IN POSEBNOSTI

Slovenija je majhna in pestra država s kvalitetnimi prostorskimi in demografskimi danostmi, vendar teh svojih prednosti v zadnjih desetletjih ni znala negovati in izkoristiti. V globalnem svetu bi lahko delovala usklajeno in povezano kot entiteta, ki ima ustrezno velikost za učinkovito upravljanje na podlagi skupnih vrednot ter dogovorjenih izhodišč in načel, kar je v velikih in heterogenih državah bistveno težje. Prihodnost politike kot urejanja javnega je močno povezana z mesti, ki v tekmovalstvu razvijajo svoje potenciale. Slovenija je velika toliko kot večje mesto, zato se lahko organizira tako, da bo hkrati urejena in učinkovita kot celota in prehodnejša za ideje vsega prebivalstva (lokalna samouprava, neposredna demokracija). Sedanja politična in idejna kriza sta priložnost in izziv za sveže ideje na tem področju. Pri tem ne potrebujemo nič radikalno novega. Na eni strani se lahko opremo na pozitivne vzore držav, ki imajo uspešno arhitekturno politiko in so naš zgled tudi na drugih področjih (Avstrija, Švica, Finska, Danska, Norveška itd.). Na drugi strani imamo v Sloveniji veliko pozitivnih elementov,⁹ ki pa so osamljeni in nepovezani, na videz jih je povozil čas ali se ne izvajajo itd. Arhitekturna politika naj naolji kolesje obstoječih mehanizmov in jim doda nove, kjer je to smiselno.

1. 5. Država kot vlagatelj naj bo zgled kakovosti

Gradnja javnih stavb in ureditev je javna zadeva, zato mora vsem omogočati pozitivno prostorsko izkušnjo: dostopnost, uporabnost, energetska učinkovitost, varnost, trdnost, udobje in lepoto.⁷

Država, lokalne skupnosti in druge osebe javnega prava morajo biti zgled pri zagotavljanju kakovostnih meril in postopkov pri urejanju in načrtovanju grajenega javnega prostora.

Postopki naročanja morajo biti javni in transparentni. Načrte za urejanje prostora in gradnjo stavb je treba pridobiti z javnimi arhitekturnimi in urbanističnimi natečaji. Le tako je mogoče med različnimi možnostmi izbrati optimalno rešitev in sprejeti najustreznejšo odločitev kot podlago za kakovostno načrtovanje in gradnjo ter za gospodarno vodenje investicij.

Ker država nima le vloge oblikovalca pravnih okvirov, v katerih se gradi, pač pa je tudi največji investitor v družbi, mora skrbeti za premišljeno in inovativno načrtovanje, postavljati prioritete in spodbujati dobre prakse. Z gradnjo iz javnih sredstev postavlja splošna in posebna merila kakovosti za vse udeležene.

⁹ Imamo veliko dobro izobraženih mladih arhitektov, obsežen (čeprav pogosto neusklajeno delujoč) javni sektor, obsežen sistem zakonov in predpisov, samoiniciativno prebivalstvo, tradicijo samoorganizacije pa tudi tradicijo kvalitetne arhitekture, javnih natečajev, organizirane stanovanjske gradnje, načrtovanja mest in podeželja itd.

⁷ Rimski antični inženir in arhitekt Vitruvij je v svoji vplivni študiji *O Arhitekturi* (De Architectura Libri X, 30-15 p.n.š.) zapisal, da mora biti arhitektura zasnovana v skladu s tremi načeli - načelom trdnosti, uporabnosti in lepote (firmitas, utilitas, venustas). Njegova razlaga arhitekture se je ohranila vse do danes kot zgladna opredelitev dejavnosti arhitekture. (Vitruvij, *O arhitekturi*, Fedja Košir (prev.). Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo UL, 2009).

Pobude

1. Republika Slovenija bo prevzela aktivnejšo vlogo na področju urejanja prostora, gradnje in vodenja javnih investicij s poudarkom na večji odgovornosti in višji kakovosti ter spodbujala usklajeno načrtovanje infrastrukture, javnega prostora, krajinskih ureditev in gradbenih posegov.
2. Vlada RS podpira prizadevanja arhitekturne stroke, da uveljavi svoje kompetence in odgovornosti za uresničevanje ciljev arhitekturne politike, skupnih vrednot in javnega interesa ter zaščite ljudi, ki uporabljajo načrtovane stavbe in prostor.
3. Načrti za urejanje prostora in gradnjo se pridobivajo z javnimi arhitekturnimi in urbanističnimi natečaji.
4. Vlada RS bo spodbujala sistematične in celovite sanacije degradiranih območij in javno storitveno ter tehnično infrastrukturo.
5. Znotraj kohezijske politike bodo razpisi vključevali in spodbujali tudi načela kakovostnega urejanja prostora in gradnje, kot so: spodbujanje in vključevanje prenov naselbinske in stavbne dediščine, tudi moderne, gradnjo lokalne infrastrukture (predvsem parkov, trgov, javnih prostorov), prenovo in gradnjo stanovanj, načrtovanje in gradnjo lokalnih družbenih centrov (gasilski domovi, knjižnice, mediateke, muzeji, šole itd.).

2. PAMETNI RAZVOJ

Pametni razvoj je razvoj gospodarstva na temelju znanja in inovacij.

Arhitekturna dejavnost pospešuje razvoj gospodarstva in s tem povečuje blaginjo ljudi. Je del kreativne ekonomije, ki spodbuja zdravo ekonomsko rast na podlagi vlaganj in razvoja gradbeništva ter drugih gospodarskih panog. Ima pomembno vlogo pri graditvi konkurenčnega, na znanju temelječega gospodarstva. Ustvarja razvojni potencial, ki ima znotraj gradbeništva enega največjih multiplikativnih učinkov na rast bruto družbenega proizvoda. Primeri nekaterih evropskih držav kažejo, da lahko ob ustrezni institucionalni podpori in z jasno arhitekturno politiko postane močna izvozna gospodarska dejavnost.

Uveljaviti je treba visoka poklicna merila in tako zagotoviti upoštevanje javnega interesa, mednarodno uspešnost in razvoj arhitekturne stroke, s tem pa spodbuditi zaposlovanje in rast. Primerjalne prednosti v današnjem svetu konkurenčnosti so poleg narave in lege tudi izobraženi in ozaveščeni ljudje. V novem razvojnem ciklusu so priložnosti za zaposlovanje in samozaposlovanje mladih, ki so sposobni in izobraženi za uspešno delovanje v globalnem okolju, povezovanje med strokami, kreativnost in inovativnost. Mladi z arhitekturno izobrazbo so lahko pri tem uspešni, saj so sposobni čezdisciplinarne kreativne sinteze velikega števila vhodnih podatkov.

Prostor v Sloveniji je prepoznaven po raznovrstni kulturni krajini in dediščini ter raznolikih in razsežnih naravnih sistemih. Pomembni so gozdnatost, vodnatost, ohranjenost vodotokov in biotska pestrost.⁸ Izjemna arhitekturna identiteta in kulturna dediščina sta prisotni v številnih naseljih, obdanih s kulturno in naravno krajino, po drugi strani pa je Slovenija privlačna tudi zaradi svoje vpetosti v mednarodni prostor z infrastrukturnimi osmi. Te danosti je smiselno vključiti v razvojne ukrepe za spodbujanje gospodarske rasti in trajnostnega razvoja. Hkrati se je treba zavedati, da je prostor omejen in končen, zato moramo z njim ravnati tako, da ga ohranjamo in varujemo pred nepremišljenimi, h kratkoročnim učinkom usmerjenimi posegi.

8 Strategija prostorskega razvoja Slovenije, 2004.

NELEGALNE GRADNJE

Pristop k problematiki nelegalnih gradenj je pomemben mejnik arhitekturne politike. Po ocenah je v Sloveniji več kakor sto tisoč nelegalnih gradenj. Zadnja večja množična legalizacija je bila izvedena leta 1993.

Razlogi za nelegalne gradnje so najpogostejše postopkovni in ekonomski, ne gre pa zanemariti tudi družbenih vidikov, saj kvaliteta grajenega prostora ni prepoznana kot družbena vrednota; prevladuje namreč prepričanje, da na svojem zemljišču lahko gradimo tako, kot pač želimo.

Postopkovni razlogi: prehitivanje gradnje zaradi zapletenosti celotnega sistema, od umeščanja objekta v prostor do dovoljevanja in pridobitve vseh predpisanih soglasij; preobsežen, zapleten birokratski postopek; neživiljenjski in v nekaterih primerih zastareli prostorski akti; pomanjkanje mehanizmov komisijskega strokovnega odločanja v utemeljenih primerih; togo razumevanje predpisov; v nekaterih primerih (pre) strogi, (pre)široko zastavljeni in nedorečeni varstveni režimi in varovana območja; neučinkovitost inšpekcijskega nadzora, zlasti sta problematični podhranjenost inšpekcijskih služb in izvrševanje že izdanih inšpekcijskih odločb.

Ekonomski razlogi: gradnja na lastnih zemljiščih (čeprav niso zazidljiva), izogibanje plačilu dajatev (komunalni prispevek, sprememba namembnosti kmetijskega zemljišča itd.), izogibanje plačilu storitev (projektiranje, nadzor), visoke cene stanovanj.

V sedanjí situaciji je graditi »na črno« enostavneje in ceneje kot graditi v skladu z javnim interesom, saj sankcij tako rekoč ni, še posebno v primeru, da je možna legalizacija.

Reševanje problematike nelegalnih gradenj je zaradi narave vzrokov in zakoreninjenosti v slovenskem prostoru večplasten projekt, katerega cilj mora biti predvsem odprava vseh bistvenih razlogov za ta pojav, kratkoročni davčni učinki pa nikakor ne smejo imeti prednosti pred preprečevanjem degradacije okolja.

ODGOVORNOST SVOBODNIH POKLICEV

Evropsko sodišče je leta 1999 razsodilo, da so svobodni poklici izrazito intelektualni, da je zanje potrebna visoka raven kvalifikacije (usposobljenosti) in da so praviloma jasno in strogo regulirani. Za doseganje ciljev strokovnega dela je potrebna neodvisnost, zato je pri izvajanju dejavnosti ključna osebna nota. Storitve svobodnih poklicev imajo velik vpliv na družbo, zato jim je privzgojena visoka stopnja skrbi in odgovornosti za javni interes. Njihove veščine, kot sta ustvarjalnost in prilagodljivost, so po navadi težko merljive. Našteti so le nekateri vidiki posebne narave teh poklicev, katerih prispevek k evropskemu cilju oblikovanja na znanju temelječe družbe je zelo dragocen.

2. 1. Učinkovita sistemska zakonodaja na področjih kulture, prostora in gradnje

Ustvarjanje kakovostnega grajenega okolja in ohranjanje kulturne identitete sta cilja gospodarskih politik in ukrepov za spodbujanje gospodarske rasti, povečanja konkurenčnosti gospodarstva in krepitve trajnostnega razvoja družbe.

Za doseg te ciljev je treba oblikovati institucionalni okvir, ki bo vseboval kakovostne in usklajene zakonodajne rešitve na področjih kulture, okolja, prostora, gradnje, gospodarstva, financ in izobraževanja. Rešitve bodo temeljile na poglobljenih analizah vzrokov za sedanje stanje, večji odzivnosti, povezovanju ter vztrajnem, ciljno usmerjenem in kontinuiranem delovanju.

Zato, da bi v Sloveniji nadoknadili razvojni primanjkljaj, je potrebno spodbuditi trajnostno gospodarsko rast in povečati privlačnost za investiranje z odpravo administrativnih ovir in boljšo odzivnostjo javne uprave, ne da bi pri tem ogrožali kulturne in naravne vrednote. Na to, da so spremembe potrebne, opozarjajo zdrsi Slovenije na primerjalnih lestvicah o poslovni atraktivnosti, administrativnih ovirah, ne nazadnje o korupciji. Prenova sistemske zakonodaje zahteva celostni pristop, medresorsko povezovanje, politično soglasje in ustrezen časovni okvir, ki presega mandat vsakokratne vlade.

Zato je treba projekt normativnih sprememb zastaviti celovito in dolgoročno, ga opredeliti kot strateški cilj države in vanj vključiti vse predpise, ki vplivajo na to področje. Obstoječe delne ureditve je treba razčleniti in ponovno povezati v smiselni in delujoč sistem.

Za zagotovitev kakovostnih posegov v prostor, gradnje in ohranjanja kulturne dediščine je potrebno urejeno, smiselno in povezano delovanje države, od zakonodajnih rešitev do usklajenega sodelovanja med različnimi resorji.

REGULACIJA POKLICA IN DEJAVNOSTI

Regulacija poklica je določanje pogojev za pridobitev strokovnega naziva oziroma pooblastila (npr. pooblaščen arhitekt, krajinski arhitekt, prostorski načrtovalec, inženir) za opravljanje določenih nalog znotraj različnih aktivnosti (npr. v procesu projektiranja in gradnje).

Regulacija dejavnosti je opredelitev pogojev za poslovne subjekte, ki opravljajo določeno dejavnost (npr. prevladujoči vpliv pooblaščenih strokovnjakov prek predpisane minimalnega deleža lastništva poslovnih subjektov, zavarovanje poklicne odgovornosti, minimalna zaposlenost ustreznih pooblaščenih strokovnjakov ipd.). Regulacija dejavnosti zagotavlja obligacijsko in strokovno odgovornost ter jamstva v eni osebi – pooblaščenem poslovnem subjektu.

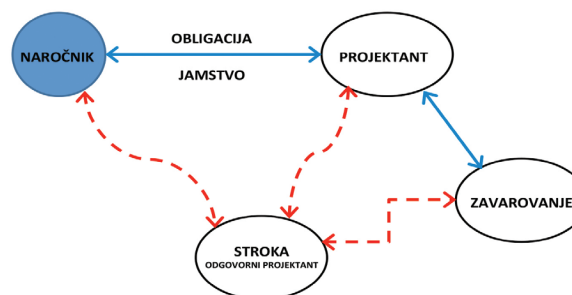
Regulacija je ključna za obstoj arhitekturne stroke. Uveljavljena je v 13 državah članicah EU, od katerih je v devetih zahtevana popolna neodvisnost arhitektov. Določitev lastniškega deleža (shareholding requirement) je za Evropsko komisijo sprejemljiv regulacijski ukrep.¹⁰ Evropsko sodišče je v judikatu v zadevi C-531/06 v točki 59 presodilo, da je lahko določitev lastniškega deleža utemeljen in sorazmeren regulacijski ukrep za zagotovitev zaščite potrošnika in javnega interesa, ker so alternativne rešitve, kot je zavarovanje poklicne odgovornosti, manj učinkovite. Če je pooblaščen strokovna oseba v poslovnem subjektu le v vlogi zaposlenega ali podizvajalca, je skoraj gotovo, da se ne bo mogla upreti dobičkonosnim vzgibom delodajalca. V takšni podrejeni vlogi ne bo mogla ravnati strokovno neodvisno in v skladu z etiko stroke.

Odgovornost in zaščita potrošnika

Ko naročnik vstopa v pogodbeni odnos s ponudnikom strokovne storitve, pričakuje od poslovnega subjekta poleg izpolnitve pogodbenih obveznosti v skladu s predpisi tudi zagotovitev strokovne kakovosti in odgovornost oziroma jamstva za morebitno škodo zaradi nestrokovnega ravnanja. V današnjem sistemu je odgovornost razpršena, naročnik pogosto sploh ne pride v stik s strokovno osebo. Zato je treba sistem okrepiti tako, da bo naročnik deležen vseh vidikov odgovornosti v eni osebi.

Poleg tega je nujno prenoviti politike, pristope in organiziranost na lokalni in regionalni ravni na vseh področjih, tudi na področju urejanja prostora in graditve. Zagotoviti moramo večjo udeležbo javnosti v demokratičnih postopkih odločanja, hkrati pa večjo strokovnost v ustreznih službah javnega sektorja in pri izvajalcih storitev na trgu. Potrebno je uveljaviti in opredeliti vlogo in naloge mestnega arhitekta in občinskega urbanista. Na ravni skupin občin (regij) bi bilo smotno ponovno vpeljati javne urbanistične zavode ter tako ponovno uveljaviti prostorsko in urbanistično načrtovanje kot javno službo in vodilno družbeno orodje za načrtovanje rabe prostora ter novih razvojnih strategij. S spremenjenim mišljenjem, ki razume prostor in arhitekturo kot ključni razvojni in ekonomski kategoriji, bomo znali in zmogli izkoristiti obstoječe potencialne, tako da bomo razvijali trajnostno naravnane dejavnosti na lokalni ravni in s tem spodbudili ekonomsko rast, povečali samooskrbo in pospešili prenovo grajene in kulturne krajine.

Posebno pozornost je potrebno posvetiti sistemskemu preprečevanju posegov v stavbe, ki so neskladni z izvirnim načrtom in se izvajajo v sklopu rekonstrukcij, dozidav ali investicijskega vzdrževanja. Potrebno je oblikovati pravila za enotno vzdrževanje stavb z več lastniki ter spodbujati dobro prakso avtorske zaščite arhitekturnih del.

Razpršenost odgovornosti v obstoječem sistemu.

Regulacija dejavnosti - zagotovitev vseh vidikov odgovornosti v eni osebi.

¹⁰ Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu in Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru o ocenjevanju nacionalnih predpisov o dostopu do poklicev, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:52013DC0676>.

TRG LIMON

Pojav nereguliranega trga arhitekturnih storitev je nazoren primer fenomena »trga limon«.¹¹ Gre za mehanizem, ki s trga izrine vse kakovostne ponudnike zaradi asimetrije obvladovanja informacij o dejanski kakovosti (storitve ali blaga) med ponudnikom in kupcem. Naročniki o vsebini kakovostne arhitekturne storitve, ki jim lahko zagotovi uspešno realizacijo investicijskih namenov, vedo malo ali nič, zato se odločajo na podlagi najnižje možne cene, ki jo ponuja trg. Projekti za nizko ceno pomenijo slabe rešitve, drago gradnjo in vzdrževanje – prihranek pri projektni dokumentaciji je neznaten v primerjavi s škodo, ki jo povzročijo neakovostni projekti. Končni učinki so neakovostna gradnja, degradacija okolja in negospodarne investicije.

KOMPETENCE ARHITEKTA

Kompetenca je usposobljenost, veščina in pristojnost za reševanje določene problematike. Kompetence se primarno navezujejo na izobraževalne programe na ustrezni stopnji in na dodatne specializacije.

Skladno z uvodom v Direktivo o priznavanju poklicnih kvalifikacij¹² so arhitekturno oblikovanje, kakovost zgradb, njihova usklajenost z okoljem, spoštovanje naravne in mestne krajine ter javna in zasebna dediščina zadeve v javnem interesu. Vzajemno priznavanje kvalifikacij mora zato temeljiti na merilih kakovosti in količine, ki zagotavljajo, da so osebe s priznanimi kvalifikacijami sposobne razumeti in uresničiti potrebe posameznikov, družbenih skupin in organov oblasti, kar zadeva prostorsko načrtovanje, oblikovanje, organizacijo in realizacijo struktur, ohranitev in izkoriščanje stavbne dediščine in zaščito naravnega ravnotežja.

Glavni predmet študija ustrezno kvalificirane osebe mora biti arhitektura. Študij mora uravnoteženo pokrivati teoretske in praktične vidike usposabljanja ter zagotavljati naslednja znanja, veščine in kompetence:

- »(a) sposobnost arhitekturnega projektiranja, ki izpolnjuje tako estetske kot tehnične zahteve;
- (b) ustrezno poznavanje zgodovine arhitekture in arhitekturnih teorij ter z njimi povezanih umetnosti, tehnologij in družbenih ved;
- (c) poznavanje upodablajočih umetnosti kot vpliva na kakovost arhitekturnega projektiranja;
- (d) ustrezno znanje o urbanizmu in prostorskem načrtovanju ter veščine, potrebne za načrtovanje;
- (e) razumevanje odnosa med ljudmi in zgradbami, med zgradbami in njihovim okoljem ter razumevanje potrebe, da se zgradbe in prostori med njimi prilagodijo potrebam ljudi in njihovim medsebojnim razmerjem;
- (f) razumevanje poklica in vloge arhitekta v družbi, zlasti pri pripravi idejnih zasnov, ki upoštevajo družbene dejavnike;

2.2. Institucionalna ureditev poklica in dejavnosti

Prvi pogoj za udejanjanje ustvarjalne in povezovalne vloge arhitekture in s tem povezane kakovostne gradnje je institucionalna ureditev poklica arhitekt v ustreznem zakonu, ki bo opredelil javni interes v arhitekturi in pogoje arhitekturne dejavnosti.

Poklic skupaj z drugimi inženirskimi poklici večinoma opredeljuje Zakon o graditvi objektov (ZGO-1) v poglavjih o odgovornih projektantih, strokovnih izpitih, zbornicah in priznavanju poklicnih kvalifikacij. Ureditev je zapletena, zastarela in ni usklajena z evropsko in mednarodno regulacijo. Poklicni nazivi se podvajajo in mešajo z vlogami v procesu projektiranja in gradnje, veriga odgovornosti je predolga. Naročniku nista zagotovljeni zanesljiva strokovna storitev ter možnost uveljavitve odgovornosti in jamstev za opravljeno storitev.

Arhitekturno ustvarjanje je intelektualna dejavnost, za katero je značilno delovanje v javnem interesu, a hkrati tudi varovanje interesov naročnikov in bodočih uporabnikov.

Gre za enega od poklicev, za katere se v državah z razvito arhitekturno kulturo uporablja izraz »svobodni, oz. samostojni poklici«. Splošne značilnosti in zahteve opravljanja dejavnosti svobodnih poklicev so:⁹

- opravljanje dejavnosti, ki posega v javni interes,
- zaupanje potrošnika v usposobljenost in strokovnost izvajalca storitve iz področja reguliranih dejavnosti,
- samostojno izvajanje storitve in osebna odgovornost za izvedbo,
- strokovna in ekonomska neodvisnost pri izvajanju nalog,
- asimetrija obvladovanja informacij med naročnikom in izvajalcem storitev,
- neprofitno usmerjena dejavnost.

Temeljna načela poklica arhitekt – strokovnost, neodvisnost in odgovornost – zagotavljajo zaupanje naročnikov in udejanjanje poslanstva stroke.

¹¹ Akerlof, G., *The Market for Lemons*, 1970.

¹² Direktiva o priznavanju poklicnih kvalifikacij, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:02005L0036-20140117&from=EN>.

⁹ Študija Evropskega ekonomsko-socialnega odbora o svobodnih poklicih v EU (EESC/COMM/05/2013), <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-01-13-678-en-c.pdf>.

- (g) razumevanje raziskovalnih metod in metod za pripravo idejne zasnove projekta;
- (h) razumevanje prostorskih, arhitekturnih in gradbenih načrtov ter konstrukcijskih in tehničnih problemov, povezanih z načrtovanjem stavb;
- (i) ustrezno poznavanje fizikalnih problemov, tehnologij in delovanja stavb, tako da se njihova notranjost uredi udobno in zavaruje pred podnebnimi dejavniki v okviru trajnostnega razvoja;
- (j) potrebne veščine za projektiranje, ki omogočajo izpolnjevanje zahtev uporabnikov stavb v okviru stroškovnih omejitev in gradbenih predpisov;
- (k) ustrezno poznavanje izvajanja del, organizacije, predpisov in postopkov, vpletenih v uresničevanje projektnih zasnov, in vključevanje načrtov v sistem celovitega prostorskega načrtovanja.«

Podobno so opredeljene kompetence arhitekta v UNESCO-UIA dokumentu "Arhitekturna izobrazba", poveza: <http://www.uia.archi/sites/default/files/charte-en.pdf>

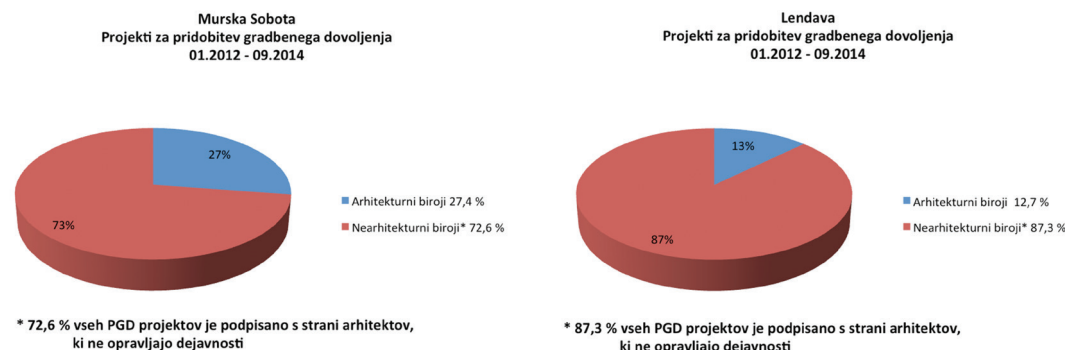
RAZISKAVA V POMURSKI REGIJI

Zaradi domnevnih anomalij pri izdelavi projektne dokumentacije je ZAPS v letu 2014 na pobudo Društva pomurskih arhitektov izvedla raziskovalno študijo s pregledom projektne dokumentacije (vodilnih map in načrtov arhitekture) za stavbe v štirih upravnih enotah v Pomurju od januarja 2012 do septembra 2014. Pregledali so 889 projektov. Preverili so podatke o udeleženi pri izdelavi projektne dokumentacije (projektant, odgovorni projektant, odgovorni vodja projekta) in ocenili kakovost projektne dokumentacije. Glavna ugotovitev raziskave je bila, da dejavnost arhitekturnega načrtovanja de facto večinoma opravljajo poslovni subjekti, ki niso v lasti pooblaščenih arhitektov oziroma jih ne zaposlujejo (72,6 % v Murski Soboti in 87,3 % v Lendavi). Načrte arhitekture praviloma potrjujejo (žigosajo) pooblaščen arhitekti, ki ne opravljajo dejavnosti in niso zaposleni v projektantskih organizacijah (55 % projektov). Raziskava je razkrila veliko nepravilnosti (poslovni subjekti – projektanti nimajo registriranih ustreznih dejavnosti, odgovorni vodje projektov ne izpolnjujejo zakonskih pogojev) in opozorila na druge pomanjkljivosti sistema, na primer na vprašanje preverjanja, ali so projektanti zavarovani proti povzročitvi škode, ki izhaja iz opravljanja dejavnosti. Zaključki raziskave so, da arhitekti dejansko opravljajo arhitekturne storitve le v četrtini primerov, da naročnikom nista zagotovljeni strokovnost in odgovornost, da je kakovost dokumentacije in s tem grajenega prostora zaskrbljujoče nizka, kar vodi k povzetku, da se stroki in grajenemu okolju povzroča neprecenljiva škoda. Manj kot polovica arhitekturnih podjetij je v rokah arhitektov in kar tri četrtine načrtov arhitekture so izdelala podjetja, ki nimajo zaposlenega nobenega arhitekta. Ti podatki skupaj s težko merljivo in dokazljivo, a očitno nizko prostorsko kulturo in kakovostjo gradnje kažejo, da to področje kljub navidezni prenormiranosti ni ustrezno urejeno. Medtem ko se arhitekti izobražujejo v skladu z visokimi zahtevami (npr. Direktive EU o priznavanju poklicnih kvalifikacij) in strokovnimi standardi, in ko država nekritično prepisuje v razvojne dokumente evropske cilje o pametni specializaciji ter zaposlovanju mladih strokovnjakov, neustrezna zakonodaja spodbuja tržne anomalije, sivo ekonomijo in nestrokovnost. Dejanske prisotnosti arhitekturne stroke pri gradbenih posegih je vedno manj (prisotnost ni zagotovljena niti pri gradnji, niti vzdrževanju objektov, ne pri načrtovanju energetskih sanacij stavb).

Torej ne gre za navadno gospodarsko dejavnost, temveč je arhitekturna dejavnost »intelektualna, kulturna, umetniška in poklicna dejavnost. Arhitekturna storitev je strokovna storitev, ki je hkrati kulturna in gospodarska«.¹⁰

Ker je po splošno uveljavljeni opredelitvi poklica arhitekt »odgovoren za oblikovno, tehnično, ekonomsko, finančno, okoljsko in socialno načrtovanje ureditev in gradenj«,¹¹ je nujno zagotoviti strokovnost, kompetentnost in neodvisnost arhitekta. V skladu z mednarodnimi standardi, načeli svobodnih poklicev in zgledu držav z razvito arhitekturno kulturo – zlasti z bližnjo srednjeevropsko poklicno tradicijo, ki jo deli tudi Slovenija – je varnost in zaupanje naročnika mogoče zagotoviti le z regulacijo poklica in dejavnosti.

Upoštevanje tako zasebnega kot javnega interesa pri izvajanju nalog, odgovornost do bodočih uporabnikov (ki niso nujno naročniki) in podoba javnega prostora so kompleksne zahteve, ki jih izvajalci z neustreznimi kompetencami za opravljanje reguliranega poklica in dejavnosti ne zmorejo izpolnjevati. Posledice neustrezne regulacije in tržne tekme med usposobljenimi in neusposobljenimi izvajalci so nizka raven storitev, nezadovoljivi rezultati urejanja prostora in gradnje, nizka kakovost grajenega okolja, neracionalno vodene investicije¹² ter nezadovoljstvo potrošnikov in uporabnikov zaradi neizpolnjenih pričakovanj, zato je v razvitih gospodarstvih z visoko dodano vrednostjo ta segment trga storitev reguliran.

10 Resolucija Evropskega Sveta o arhitekturni kakovosti v mestnem in podeželskem okolju (2001/C 73/04): http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/XT/?uri=uriserv:OJ.C_.2001.073.01.0006.01.ENG&toc=OJ.C:2001:073:TOC

11 Nemški »Musterarchitektengesetz«: <http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/M-O/mustera-architektengesetz,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf>

12 Po pilotskih raziskavah ZAPS 75 % projektov za gradbeno dovoljenje v nekaterih občinah izdelajo poslovni subjekti brez zaposlenih arhitektov, načrte arhitekture so potrdili pooblaščen arhitekti, ki niso zaposleni in ne opravljajo dejavnosti.

RAZISKAVA O ZASTOPANOSTI ARHITEKTURNE STROKE V JAVNEM SEKTORJU

V sklopu priprav na spremembe sistemske zakonodaje na področju prostora in graditve je ZAPS opravila nekaj raziskav, s katerimi je poskušala osvetliti vzroke za nezavidljivo stanje v prostoru. Poleg raziskave v Pomurju, ki je bila usmerjena predvsem v mehanizme delovanja arhitekturne dejavnosti na trgu, je analizirala tudi zastopanost arhitekturne stroke v javnem sektorju, in sicer na oddelkih upravnih enot za gradbene zadeve ter v organih lokalnih skupnosti za prostorsko načrtovanje. Analiza je pokazala, da ima le 21 % občin (44 od 212) zaposlenega občinskega urbanista, da ima samo 24 % upravnih enot (14 od 58) zaposlenega arhitekta in da ima samo 5 % vseh zaposlenih na upravnih enotah arhitekturno izobrazbo (19 svetovalcev od 425).

Primerjava pridobljenih podatkov v tej raziskavi s podatki sektorske študije o arhitekturnem poklicu v EU, ki jo periodično pripravlja ACE – Architect's Council of Europe, potrjuje, da je v slovenskem javnem sektorju arhitekturna stroka zastopana podpovprečno. Obe raziskavi potrjujeta tezo, da je arhitekturna stroka v Sloveniji marginalizirana, da družba ne uporablja stroke v postopkih prostorskega načrtovanja, projektiranja in gradnje ter da je to ključni razlog za nesposobnost sistema, da bi reševal konflikte v prostoru ter spodbujal investicije in trajnostno rast.

Skupaj 425 zaposlenih svetovalcev na oddelkih za graditev in prostor na 58 upravnih enotah v RS

Ker je treba naročnikom in uporabnikom storitev zagotoviti verodostojno in transparentno informacijo o ponudbi storitev oziroma partnerja, ki je sposoben usklajevati poseben interes posameznika z javnim interesom,¹³ so na področju arhitekturne dejavnosti uveljavljeni naslednji mehanizmi za zaščito javnega interesa in varstva potrošnikov:

- opredelitev znanj in kompetenc, ki temeljijo na akreditaciji izobraževalnih programov v skladu z Direktivo o priznavanju poklicnih kvalifikacij (46. člen),
- regulacija poklica, ki temelji na pridobljenih strokovnih kompetencah in lahko vsebuje dodatne regulacijske ukrepe, kot so obvezna strokovna praksa, strokovni izpit, obvezno članstvo v zbornici, zavezanost moralnemu kodeksu in disciplinska odgovornost ter obvezno dodatno strokovno izobraževanje,
- opravljanje storitev pooblaščenih strokovnjakov v skladu s pridobljenimi kompetencami in njihove vloge v procesu načrtovanja in gradnje,
- regulacija dejavnosti oziroma poslovnih subjektov, ki strankam zagotavlja uspešno izpolnitev naročenih storitev na določeni strokovni ravni in odgovornost izvajalca z jamstvi za kakovost opravljene storitve.

Za doseganje boljših rezultatov v procesih urejanja prostora in gradnje ter višje kakovosti grajenega okolja je treba vzpostaviti sistem, ki bo izločal neusposobljene izvajalce brez ustreznih kompetenc, terjal večjo odgovornost stroke ter ji hkrati zagotovil veljavo, širše pristojnosti in zastopanost v javnem sektorju.¹⁴ Etično strokovno ravnanje, neodvisnost in izogibanje konfliktu interesov so načela,¹⁵ h katerim ni treba zavezati le posameznih arhitektov, ampak tudi poslovne subjekte, tako da jim prek strokovnega pooblastila naložimo formalnopravno odgovornost za njihovo strokovno ravnanje.

13 Primeri rešitev: avstrijski Ziviltechnikergesetz, francoski Loi sur l'architecture, nemški Musterarchitektengesetz itd.

14 Sektorska študija ACE – Architects Council of Europe kaže, da je Slovenija na dnu lestvice zastopanosti arhitektov v javnem sektorju.

15 Kodeks poklicne etike arhitektov, krajinskih arhitektov in prostorskih načrtovalcev, Uradni list RS, št. 6/2005, 21. 1. 2005, <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2005153>.

Pobude

1. Bolj povezano delovanje države, tesnejše sodelovanje državnih organov in ustanov (medresorsko delovanje) ter vertikalno usklajevanje različnih ravni upravljanja (država – lokalne skupnosti).
2. Vključevanje ciljev arhitekturne politike v celovito prenovo prostorske in gradbene zakonodaje ter zakonodaje s posrednim vplivom na kakovost arhitekture (varstvo kulturne dediščine, varstvo okolja, ipd.)
3. V javnem sektorju bomo na področju urejanja prostora in graditve spodbujali zaposlovanje uslužbencev z ustrezno izobrazbo. Opredelili bomo naloge, kompetence in odgovornost mestnega arhitekta, občinskega arhitekta urbanista, urbanističnih komisij ter občinske urbanistične službe.
4. Zaščita javnega interesa kakovostne arhitekture in urejanja prostora in hkrati spodbujanje krepitve zaupanja naročnikov v strokovnost in neodvisnost odločanja o oblikovnih, prostorskih, tehničnih, ekonomskih, finančnih, okoljskih in socialnih vidikih načrtovanja ter graditve, ki ga bomo dosegli z ustrezno regulacijo poklica in dejavnosti v skladu z mednarodnimi standardi, načeli svobodnih poklicev in zgledu držav z razvito arhitekturno kulturo, zlasti bližnjo srednjeevropsko, poklicno tradicijo.
5. Spodbujali bomo, da se na ravni skupin občin ponovno organizirajo javni urbanistični zavodi in s tem ponovno uveljavi prostorsko in urbanistično načrtovanje kot javna služba in vodilno družbeno orodje za načrtovanje urejanja prostora ter novih razvojnih strategij.
6. Prenovitev politike in organiziranosti na lokalni in regionalni ravni na vseh področjih, tudi na področju urejanja prostora in graditve.

7. Vzpostavitev delujočih mehanizmov za urgentno vzdrževanje stavbnega fonda, kadar gre za objekte varovane kot kulturna dediščina in ko sta ogrožena javna varnost ali zdravje (rušitev, požar, poškodbe).
8. Oblikovanje celovitega projekta ravnanja z nelegalnimi gradnjami in sanacije območij nelegalnih gradenj.
9. Potrebno je oblikovati pravila za enotno vzdrževanje v stavbah z več lastniki ter spodbujati dobro prakso avtorske zaščite arhitekturnih del.
10. Enotni pojmovnik za vse zakone.
11. Novelacija prostorskega reda Slovenije s standardno vsebino in navodili za izdelavo prostorskih aktov s poudarkom na jasnosti, nedvoumnosti, grafični vsebini in uporabnosti za namen umeščanja in projektiranja.
12. Opredelitev arhitekture kot dejavnosti v javnem interesu in uveljavitev načel neodvisnosti, strokovnosti in odgovornosti pri izvajanju storitev.
13. Spodbujanje optimizacije upravnih postopkov in vsebin projektne dokumentacije.
14. Priprava usklajenega Pravilnika, ki bo odpravil neusklajenost standardov za obračun površin in pravil za evidentiranje stavb.

2. 3. Javna naročila

Odgovorno vodenje investicij je ključno orodje za učinkovito rabo javnih sredstev.

2. 3. 1. Javno naročanje arhitekturnih storitev

Splošni koncept javnega naročanja z zahtevami po ocenjevanju ponudb z enostavno merljivimi kriteriji, kot so promet, število zaposlenih ipd. pogosto ni uporaben za naročanje arhitekturnih storitev. Bistvena naloga arhitekturne stroke je namreč, da poišče različne rešitve in možnosti, ki niso vnaprej znane in merljive. Za smotrno vodenje investicij in ohranjanje prostorskih vrednot so nepogrešljivi prostorska preverjanja, soočanje alternativnih zasnov in izbira najustreznejših rešitev, zato jih je treba vključiti v postopke odločanja in naročanja.

Kakovostna projektna dokumentacija je prvi pogoj za uspešno in smotrno izvedbo projektov. Te ni mogoče zagotoviti s prevladujočo prakso razpisov po merilu najnižje cene, ki povzroča sistematično negativno selekcijo med ponudniki ter spodbuja tržne anomalije in korupcijo. Korist zaradi nizke cene projektne dokumentacije je neznatna v primerjavi z gospodarsko škodo, ki izhaja iz slabih rešitev in nekovostno pripravljenih gradnje.

Poglavitni smoter, ki bi mu moral slediti sistem javnega naročanja, je najvišja možna kakovost za ustrezno ceno. Pojem kakovost zajema več vidikov, od splošnih (trajnostnih, okoljskih in gospodarskih) do konkretnih (kakovost rešitev, tehnična kakovost dokumentacije in storitev), kar naj bi v seštevku povečalo kakovost grajenega bivalnega in delovnega okolja ter javnega prostora, ne nazadnje pa tudi pospešilo umeščanje zgradb in drugih posegov v prostor.

Najustreznejši način naročila arhitekturnih in inženirskih storitev je izbira ekonomsko najugodnejše ponudbe z ocenjevanjem na podlagi kombinacije ustreznih meril. Izbira na osnovi najnižje cene je sprejemljiva le izjemoma, kadar je storitev standardizirana in jo je mogoče natančno opredeliti. V sistem javnega naročanja je treba vgraditi načela in rešitve, ki zagotavljajo kakovost, ter ga povezati z resorji in vsebinami, ki jo omogočajo in operacionalizirajo.¹⁶

16 Natečajni pravilnik in smernice za naročanje arhitekturnih storitev. (V juniju 2016 je bila objavljena prva izdaja »Smernic za naročanje arhitekturnih in inženirskih storitev«).

2. 3. 2. Merila in smernice za naročanje arhitekturnih storitev

Najvišja kakovost za ustrezno ceno.

Za vzpostavitev ustreznega institucionalnega in pravnega okvira, ki bo omogočal uspešno realizacijo investicijskih projektov in pravno varstvo naročnikov, je treba podrobneje opredeliti vsebino arhitekturnih storitev, cilj, ki ga mora posamezna faza doseči in merila kakovosti v skladu s sprejetimi evropskimi zavezami za uresničitev ciljev trajnostnega razvoja.

Pripravi je treba rešitve, ki bodo zagotovile, da se bosta država in javna uprava ukvarjali le s tistimi vsebinami, ki so v javnem interesu in so sorazmerne z določeno fazo postopka, pa tudi z izvedbo celovitih strokovnih storitev, ki so nepogrešljive za doseganje zahtevanih standardov in kakovosti. Uskladitev vsebin storitev z mednarodno uveljavljenimi normativi bo omogočila večjo preglednost in varnost tujim vlagateljem ter spodbudila mednarodno konkurenčnost domače arhitekturne stroke. Natančno opredeljene vsebine in merila strokovnih storitev lahko bistveno prispevajo k bolj tekočemu in kakovostnemu javnemu naročanju.

Vzpostaviti je treba sistem, ki bo izločil ekscesne pojave na trgu in ustrezno vrednotil posamezne vidike zagotavljanja kakovosti (izločitev najvišjih in najnižjih ponudb, sorazmerne zahteve v zvezi z referencami in finančnimi jamstvi).

Kakovostna merila na področju arhitekturnih storitev vključujejo široko paleto vidikov, od okoljevarstvenih in ekonomskih, ki upoštevajo širok razpon dejavnikov, od vpliva in stroškov celotnega življenjskega cikla, do družbenih, funkcionalnih, prostorskih, tehničnih in estetskih vidikov. Zato je povsod, kjer ne gre za vnaprej opredeljivo storitev, smiselno v postopek vključiti preverjanje in izbiro najustreznejših strokovnih rešitev na podlagi javnega natečaja.

RAZVOJ NATEČAJEV

Slovenija ima dolgo in relativno uspešno tradicijo izvajanja javnih natečajev (http://www.zaps.si/index.php?m_id=natecaji_izvedeni), ki je v preteklosti omogočila, da so se javne stavbe in ureditve gradile na podlagi zmagovalnih projektov, kar je prispevalo k mednarodni arhitekturni razpoznavnosti Slovenije in prodoru najuspešnejših birojev na tuje trge. Po drugi strani je danes institut natečaja obtičal med sistemomi javnega naročanja ter prostorskega načrtovanja in gradnje. V preteklem obdobju so bile iz *Zakona o graditvi objektov* postopno umaknjene določbe o izvedbi natečajev, ki so določale primere, ko je razpis natečaja obvezen. Ob pomanjkanju razumevanja in trdnosti okvirov za izvedbo so natečaji pri javnih naročnikih, zlasti lokalnih skupnostih, postali izrazito nepriljubljeni, tako da raje uporabljajo razpise za najnižjo ceno in druge razpoložljive poenostavitve v postopku, kar pogosto pripelje do počasnega umeščanja v prostor, zgrešenih investicij in trajnih negativnih posledic za prostor in ljudi.

Novi Zakon o javnem naročanju (ZJN-3) je natančneje opredelil pogoje za obvezen razpis natečaja ter jih vezal na vrednost investicije oziroma površino posega, kar je po prepričanju arhitekturne stroke korak v pravo smer. Sprejete Smernice za javno naročanje storitev projektiranja in gradnje je potrebno dopolniti tako, da se vgradijo mehanizmi za zagotavljanje kakovosti: postopkovnik za izvedbo natečajev, vzorčna navodila za različne stopnje zahtevnosti, smernice za naročanje arhitekturnih storitev, kadar natečaj ni obvezen, ter normative arhitekturnih storitev, vključno s priporočenimi vrednostmi, ki so potrebne z vidika ustrezne priprave razpisov.

2.3.3. Arhitekturni in urbanistični natečaji

Arhitekturni in urbanistični natečaj sta v arhitekturni stroki že od renesanse zgodovinsko preverjen in uveljavljen postopek za izbiro najustreznejših arhitekturnih in urbanističnih rešitev, ki naročnikom zagotavlja ustrezne strokovne podlage za odločanje ter omogoča izbiro med različnimi možnostmi.

Z javnim natečajem so projekti izbrani transparentno, strokovno in javno, saj so v postopek vključeni naročniki, strokovnjaki in lokalna skupnost. Hkrati je natečaj orodje, s pomočjo katerega lahko širša javnost razmišlja o javnem prostoru in ga sooblikuje, javnemu naročniku pa omogoča učinkovito vodenje investicije, saj zagotavlja transparenten izbor rešitve.

Ker je institut natečaja tradicionalno polje tekmovanja med arhitekti in ker izbor najboljših rešitev temelji na kakovostnih merilih, je Evropska unija vgradila natečaj celo v zakonodajni okvir (Direktiva o javnem naročanju).¹⁷

V nasprotju z razpisi za najnižjo ceno, ki povzročajo negativno selekcijo med ponudniki in zato degradacijo in siromašenje javnega prostora ter nizko kakovost gradnje, je natečaj mehanizem, ki zagotavlja pozitivno selekcijo, naročilo projektov predlagateljem najustreznejših rešitev in izvedbo kakovostnih objektov in ureditev.

Institut javnega natečaja je treba na posodobljenih osnovah in jasnih izhodiščih ponovno uveljaviti za javne stavbe in posege v prostor ter za ureditve in gradnjo na pomembnih in občutljivih lokacijah. Posodobitev bo sledila sodobnim evropskim modelom in bo prilagojena potrebam in možnostim naročnikov ter načelom smotrnosti in vključevanja javnosti.

¹⁷ Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta o javnem naročanju in razveljavitvi Direktive 2004/18/ES, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=SL&t=PDF&f=PE+74+2013+INIT>.

Pobude

1. Naročanje arhitekturnih storitev na temelju kakovostnih meril in izbire najustreznejših rešitev. Opustitev prakse dodeljevanja naročil na podlagi najnižje cene in s tem negativne selekcije med ponudniki arhitekturnih storitev.
2. Opredelitev možnosti za sistemske ukrepe za preprečevanje anomalij na trgu, kot so korupcija, dumping in nelojalna konkurenca, ter spodbujanje dobre prakse.
3. Vlada RS podpira usposabljanje nosilcev projektov in zagotavljanje celovitih procesov v delovanju javne uprave.
4. Dopolnitev in spremljanje smernic za javna naročila arhitekturnih storitev: postopkovnik in vzorčni primeri za izvedbo natečajev in pridobivanje variantnih rešitev.
5. Oblikovanje standardov za storitve pooblaščenih arhitektov in drugih projektantov z informacijo o referenčni vrednosti storitev za potrebe javnih naročil in sodišč.
6. Spodbujanje razvojno-raziskovalnih skladov za izvedbo arhitekturnih in urbanističnih natečajev kot inovativnega raziskovalno-razvojnega orodja za celovite urbane prenove, nove stanovanjske tipologije, trajnostno urejanje mest in gradnjo stavb iz javnih sredstev.
Mogoča implementacija prednostne osi 1 OP za izvajanje EKP v povezavi s SPS ter drugimi finančnimi mehanizmi ter gospodarskimi subjekti s področja inovativnih gradbenih proizvodov in pristopov h gradnji.

ARHITEKTURA JE TUDI ZNANOST

Arhitektura kot raziskovalna in razvojna dejavnost deli žalostno usodo znanosti v Sloveniji, kot jo je nazorno opredelil direktor Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. Oto Luthar: »... znanost kot kompleksen sistem specializiranega izobraževanja in raziskovanja, stalnega oblikovanja in preoblikovanja okolja ter razmer za nova odkritja in spoznanja je namreč, skupaj s stoletno inovacijsko kulturo, ena najbolj kompleksnih človeških dejavnosti. Predvsem pa je to dejavnost, ki edina lahko na dolgi rok omogoči preživetje našega planeta in dostojno življenje posameznika. Danes postaja že očitno, da so se družbe oz. njihove politične elite, ki so se teh izzivov časa zavedale, zaradi načrtne in premišljene podpore najrazličnejšim raziskovalno-razvojnim ustanovam (inštitutom, univerzam, tehnološkim in inovacijskim parkom ter razvojnim oddelkom gospodarskih družb) razvijale hitreje; tiste, ki so pri tem omagale, so zamujale ali celo stagnirale. Poleg tega je zadnja gospodarska kriza razkrila, da razvojno naravnane države (in njihove vlade) razumejo znanost kot investicijo, skratka kot priložnost, 'zamudnice' pa se ukvarjajo predvsem s tem, koliko je pri tej dejavnosti mogoče prihraniti ...«¹³

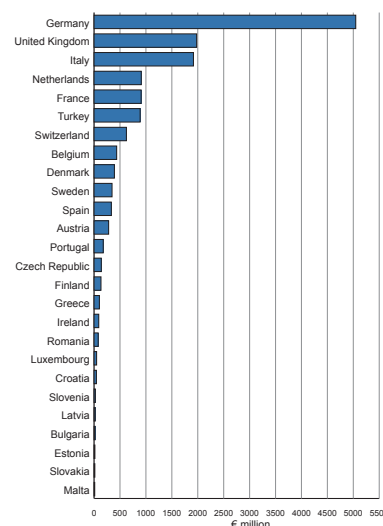
DELEŽ ARHITEKTURNIH STORITEV NA TRGU GRADBENIŠTVA

V Sloveniji obsega trg arhitekturnih storitev 0,5 % vrednosti gradbenega trga, kar je skoraj pol manj od povprečja EU. Zmoglјivosti arhitekture kot dejavnosti z visoko dodano vrednostjo niso dovolj izkoriščene, kar slabi konkurenčnost Slovenije.¹⁴ (Glej graf na desni strani).

2. 4. Arhitektura kot raziskovalna in razvojna dejavnost

Znanstveno, umetniško in tehnično raziskovanje in kultura odločilno prispevata k uspešnemu razvoju družbe, saj na njiju temelji ustvarjalna ekonomija sodobnih družb. Raziskovanje v arhitekturi obsega zgodovinske študije arhitekture in arhitektov, študije metod za načrtovanje prihodnosti mest in študije tehnik za prenos spoznanj v življenje z raziskovanjem oblik, vzorcev, barv in materialov. Vsak proces načrtovanja in graditve je unikaten in samosvoj, zato so arhitekturni pristopi k odkrivanju problemov in njihovem reševanju izrazito inovativni in celostni, kar h končnemu proizvodu prispeva najvišjo dodano vrednost. Žal vloga arhitekture v Sloveniji ni razumljena, večinoma jo povezujemo s stavbarstvom ali okraševanjem, povsem pa je prezrta njena vloga v razvoju družbe. Primerjava deležev arhitekturnih storitev v celotnem bruto družbenem proizvodu sektorja gradbeništvo med povprečjem držav članic EU in Slovenijo pokaže, da v Sloveniji dosegamo skromnih 55 % povprečja, kar potrjuje trditev o izrazito neučinkoviti izrabi razvojno-inovativnega potenciala stroke.

Za razvoj gradbeništva v visoko tehnološko panogo, ki bo sposobna enakovredno tekmovali na evropskem in svetovnem trgu, predvsem pa prebivalstvu zagotavljati visoke standarde kakovostnega bivanja, je treba v razvojno-raziskovalno delo aktivno vključiti ustvarjalnost in inovativnost, ki sta vgrajeni v temelje arhitekturnega poklica.

Povprečni delež arhitekture na trgu gradbeništva v EU leta 2014 je 0,9 %

Prikaz deleža arhitekture na trgu gradbeništva po državah EU leta 2014.

¹³ Luthar, O., »Znanost na naslovnih in v garažah«, Sobotna priloga, Delo, 16. 1. 2015, <http://www.delo.si/sobotna/znanost-na-naslovnih-in-v-garazah.html>.

¹⁴ The Architects' Council of Europe (ACE), *The Architectural Profession in Europe, 2014. A Sector Study*.

V KATERO VEDO SODI ARHITEKTURA?

Prikaz razvrščanja v različnih slovenskih in mednarodnih klasifikacijskih sistemih ved ponazarja širino in raznovrstnost raziskovalno-razvojnih in umetniških kompetenc arhitekture in z njo povezanega urbanizma. Iz preglednice razberemo, da sta arhitektura in gradnja mest (urbanistično načrtovanje) po slovenskih klasifikacijah raziskovalne in razvojne dejavnosti uvrščeni izključno v družboslovje, medtem ko ju mednarodne znanstvene in izobraževalne klasifikacije uvrščajo tudi med tehnične in tehnološke ter humanistične vede. Prestavitev arhitekture in urbanističnega načrtovanja v kategorijo multi- in interdisciplinarnega raziskovanja je pogoj za doseganje pglavitnih ciljev arhitekturne politike z vidika pametnega in trajnostnega razvoja ter kakovostne in vključujoče arhitekture.

	Vede	Humanistika in umetnost	Tehniške in tehnološke vede	Družboslovje
Sistemi klasifikacij				
ARRS				
DR.-EK. CILJI RR SI				
FOS				
CERIF				
KLASIUS P				

Legenda

ARRS

– Javna Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, <http://www.arrs.gov.si/sl/gradivo/sifranti/>

FOS

– Classification, Frascati Manual, OECD Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, <http://unstats.un.org/unsd/EconStatKB/Attachment332.aspx>

CERIF

– Common European Research Classification Scheme, Annex to CERIF (Common European Research project Information Format, Official Journal of the European Communities, L189, 1991), <http://www.arrs.gov.si/sl/gradivo/sifranti/sif-cerif-cerics.asp>

DR.-EK. CILJI RR SI

– Klasifikacija družbeno-ekonomskih ciljev raziskovalno-razvojne dejavnosti (ARRS), <http://www.arrs.gov.si/sl/gradivo/sifranti/klasif-druz-ekon-09.asp>

KLASIUS P

– Mednarodno primerljiv opis izidov izobraževanja in usposabljanja, Statistični urad RS, <http://www.stat.si/klasius/Default.aspx?id=6>

Z arhitekturno politiko bomo ustvarili pogoje za dejavno vključevanje arhitekture v interdisciplinarne raziskovalne projekte tehnoloških, družboslovnih in humanističnih ved, kot so evidentiranje in prenavljanje kulturne dediščine, gradnja in urejanje informacijske baze podatkov o arhitekturi v slovenskem kulturnem prostoru, izboljšanje energetske učinkovitosti stavb, razvijanje družbene trajnosti ter trajnosti naselij in stavb, organizacija trajnostne mobilnosti in druge raziskave, ki so povezane s trajnostnimi oblikami življenja. Izvajanje arhitekturne politike bo zagotovilo sistematično spremljanje in vrednotenje rezultatov raziskav in njihov prenos v prakso s pripravo predpisov, priročnikov, monografij, metodologij o procesih načrtovanja, standardov, katalogov novih gradiv in sistemov alternativnih virov energije, smernic za razvoj industrije, gradbeništva itd. Cilj arhitekturne politike je tudi uskladitev klasifikacije ved z mednarodno veljavno klasifikacijo in veljavno evropsko klasifikacijo poklicnih kompetenc, tako da bo tehnološkim in humanističnim vidikom arhitekturnega in urbanističnega načrtovanja priznan večdisciplinarni status in ne nazadnje s tem povezana prilagoditev sistema kriterijev za vrednotenje znanstvene, razvojne in umetniške uspešnosti specifičnim interdisciplinarnim kompetencam poklica ter tako omogočili napredovanje tistim, ki izkazujejo celostne in najkakovostnejše dosežke na področju arhitekturnega in urbanističnega razvojno-raziskovalnega dela ter umetniškega ustvarjanja.

Slovenski sistem ločenega in s kompetencami neusklajenega vrednotenja znanstvene, razvojne in umetniške odličnosti ne prepozna večdisciplinarne kompetentnosti arhitekture kot pomembne in posebne zmožnosti za celostno razumevanje in reševanje problemov, s tem pa vrhunskim strokovnjakinjam in akademikom s področja arhitekture otežuje ali celo onemogoča enakopravno vključevanje v raziskovalne in razvojne projekte.

Pobude

1. Prilagoditev nacionalnega sistema razvrščanja znanstvenih disciplin in kriterijev vrednotenja razvojno-raziskovalne uspešnosti večdisciplinarnim značilnostim arhitekturnega ustvarjanja, z namenom izkoristiti specifične povezovalne zmogljivosti stroke pri izvajanju večdisciplinarnih raziskovalnih projektov.
2. Dopolnitev uveljavljenih kriterijev za ugotavljanje znanstvene uspešnosti s kakovostnimi kazalci in metodami vrednotenja raziskovalno-razvojnih del skladno z načeli Leidenskega manifesta o vrednotenju znanosti (2015).¹⁸
3. Spodbujanje platform za povezovanje vsebin s področja arhitekture/ oblikovanja, gospodarstva in raziskav.
4. Spodbujanje arhitekturno-urbanističnih natečajev kot inovativnih raziskovalno-razvojnih orodij v sklopu Strategije pametne specializacije – poglavja Pametna mesta in skupnosti, Pametne zgradbe in domovi v lesu ter Mobilnost in Trajnostni turizem.

¹⁸ Leiden Manifesto for Research Metrics, <http://www.leidenmanifesto.org/>.

3. TRAJNOSTNA RAST

»Trajnostni razvoj raste iz korenin slovenske tradicije in je pogoj za globalno uspešnost.«¹⁹

V tem poglavju predstavljamo politike in ukrepe za uresničitev evropskih ciljev gospodarske rasti do leta 2020 na področju arhitekture. Cilji so povezani z blažitvijo podnebnih sprememb in manjšo porabo energije. Slovenija se je kot članica EU zavezala k izpolnitvi naslednjih merljivih ciljev:

- za 20 % zmanjšati izpuste toplogrednih plinov (ali ob ugodnih pogojih celo za 30 %) v primerjavi z letom 1990,
- zagotoviti 20 % energije iz obnovljivih virov,
- za 20 % povečati energetska učinkovitost.²⁰

Vplive podnebnih sprememb na zdravje in blaginjo ljudi, ki so v veliki meri posledica vsiljivega človeškega vedenja, čutimo že danes. Neposredni vplivi se kažejo v ekstremnih vremenskih pojavih, problemih v preskrbi s hrano in vodo ter nalezljivih boleznih, posredni pa v gospodarski nestabilnosti, migracijah in družbenih konfliktih. Vplivi podnebnih sprememb na zdravje ljudi imajo več razsežnosti, od socialnih, ekonomskih do antropoloških. Za zmanjšanje teh učinkov je treba spremeniti miselnost na vseh področjih človekovega bivanja in delovanja. Arhitektura in gradnja mest imata pri tem pomembno vlogo, saj danes v svetu in EU vlada splošno soglasje o tem, da se največji potencial za varčevanje z energijo skriva v gradbenem sektorju.

¹⁹ Trajnostni razvojni podvig 2014–2018, http://www.planbzaslovenijo.si/upload/zaveze_trajnostni_podvig.pdf.

²⁰ Cilji strategije Evropa 2020, http://ec.europa.eu/europe2020/targets/eu-targets/index_sl.htm.

Arhitektura in gradnja mest sta panogi v stalnem razvoju. Sočasno z razvojem splošne zavesti o pomenu trajnostnega razvoja za preživetje se na tem področju pojavljajo nova dognanja, od vprašanj energetske varčnosti do novih materialov, ki lahko na eni strani zmanjšujejo negativne vplive, na drugi strani pa tudi pomagajo pri odzivanju na nove razmere. Kako smo pripravljeni? Kaj lahko naredimo? Kakšna je vloga arhitekture v trajnostni prihodnosti?

Z arhitekturno politiko se Slovenija zavezuje, da bo spodbujala trajnostno gradnjo, učinkovito rabo energije, rabo energije iz obnovljivih virov, da bo preudarno ravnala s prostorom ter spodbujala kakovostne prenovе in gradnje. Kulturno dediščino bo dejavno vključevala v sodobne razvojne izzive, saj tvori jedro trajnostne družbe in nacionalne kulturne identitete. Urbanizem je skupaj z arhitekturo odločilen za trajnostni urbani razvoj mest in naselij. Zato bo Slovenija tudi z urbanističnim načrtovanjem, ob upoštevanju ekonomske sprejemljivosti, zagotovila pogoje za učinkovito uveljavljanje strategije boljše rabe virov, zlasti lokalnih, za izboljšanje splošne energetske učinkovitosti in izvajanje ukrepov trajnostne mobilnosti, s čimer bo dosegla višjo kakovost bivanja.

PRIKAZ STANJA

40 % energije se porabi v stavbah.

Več kot 40 % stavbnega fonda v Sloveniji je starejšega od 30 let.

Za gradnjo in obratovanje stavb porabimo polovico gradiv, pridobljenih iz neobnovljivih naravnih virov, in tretjino celotne porabe vode.

Gradbeni sektor ustvari tretjino vseh odpadkov.

V mestih živi več kot polovica svetovnega prebivalstva, ki proizvede povprečno

75 % bruto domačega proizvoda, a za to potroši 75 % energije in izpusti

v atmosfero 50–60 % toplogrednih plinov.¹⁵

3. 1. Trajnost v službi ljudi

Sprejete zaveze za zmanjševanje porabe energije in emisij v okolje terjajo, da bodo po letu 2018 vse javne stavbe zgrajene v skladu s standardom skoraj nič-energijskih stavb (nZEB) ter da bodo po letu 2018 ta standard upoštevale vse druge stavbe in prenove.

S preходом v trajnostno družbo je povezano veliko naložbenih potreb in ekonomsko upravičenih projektov, raziskav in izzivov, ki so bolj obvladljivi s pomočjo načel in ukrepov arhitekturne politike. Zato bomo uveljavili celosten pristop, v katerem imata arhitektura in urbanizem pomembno vlogo in odgovornost, zlasti pri iskanju inovativnih rešitev. Arhitektura mora biti pri kreiranju trajnostne gradnje inventivna. Nove tehnološke možnosti bodo usmerjene k doseganju okoljskih ciljev, ne smejo pa izključiti človekovih potreb po udobnosti, varnosti in izražanju kulturnih raznolikosti.

3. 2. Prenova in prilagajanje

V bližnji prihodnosti se bo manj gradilo in več prenavljalo.

Prenova obstoječih stavb namesto novogradenj je oblika trajnostne gradnje, ki najbolj ohranja naravne vire, ob tem pa tudi oživlja središča mest in vasi, ohranja poselitev in krepi kulturno identiteto. Pri tem ne gre le za zaščito obstoječih virov, prostora, kulture itd., pač pa predvsem za kreativno oblikovanje prihodnosti. Razviti moramo oblike in možnosti za vzdržno in trajnostno bivanje ter politični, ekonomski, socialni in kulturni razvoj. Pri tem naj sodelujejo vsi akterji arhitekturne politike. Prenova, zlasti energetska, je tudi pomemben del evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020.²¹ Ohranitev obstoječe kakovostne arhitekture, ki zahteva pametne in inovativne koncepte, je ključna arhitekturna naloga v bližnji prihodnosti. Stavbni fond v Sloveniji je amortiziran in energetsko neustrezen. Sedanja zgolj energetska prenova mora postati celovita prenova vseh stavb z vidika energetike in ekologije, pa tudi ekonomije, tehnologije, arhitekture in urbanizma. Prenova je tudi primarna naloga v prihodnjem razvoju gradbene stroke.

²¹ Horizon 2020, Secure, clean and efficient energy, Reflective societies: cultural heritage and european identities, <http://ec.europa.eu/research/participants/portal/desktop/en/opportunities/index.html>.

¹⁵ UN-Habitat, Energy, <http://unhabitat.org/urban-themes/energy/>.

Kakovostna arhitekturna prenova ohranja prostor, kulturo, dediščino, izboljšuje bivalno in delovno okolje ter s tem medsebojne odnose, spodbuja razvoj družbe v celoti, posebno pa gradbeništva, turizma in kulture. Trenutna svetovna družbeno-ekonomska in energetska kriza je tudi priložnost za oživljanje obrti, za inovativno iskanje oblikovnih in energetskih rešitev pri celoviti obnovi stavb (zlasti spomeniško zaščitenih) ali njihovih delov (stavbno pohištvo, prezračevanje, ogrevanje itd.), s tem pa tudi za zaposlovanje.

Prenova naj tako v izboru sodobnih materialov kot oblik zrcali razumevanje in prepoznavanje kakovosti izvirne arhitekture in njene identitete ter projektantsko iskrenost. V prenavo je treba vključiti ponovno uporabo materialov porušениh stavb, kot so opeka, les, keramika, ki so trajnostni tudi zaradi možnosti reciklaže. Prenovljene stavbe morajo ne glede na spremenjeno programsko vsebino ohraniti duh časa in prostora.

3.3. Prispevek arhitekture k zmanjšanju vplivov na okolje

Trajnostni razvoj je prehod v družbo višje življenjske kakovosti in blaginje ob manjši porabi naravnih surovin in energije od sedanje.

Zavedati se moramo dolgoročnih posledic človekovih posegov v prostor. Ker so stavbe velik porabnik virov in energije (polovico vse energije porabimo v stavbah, četrtno v prometu in četrtno povsod drugod), je treba odgovorno načrtovati in graditi arhitekturo in tudi mesta. Takšno načrtovanje vključuje stroške življenjskega cikla in možnosti prilagajanja, zmanjša lahko emisije in porabo energije, poveča učinkovitost stavb in uporablja obnovljive vire.

S premišljenim upravljanjem lahko močno podaljšamo čas uporabe in izkoriščenost stavb.

Ob ustrezni organiziranosti programov lahko šole, muzeje, stadione itd. zunaj časa izvajanja osnovne dejavnosti uporabljamo za druge namene, s čimer izboljšamo uporabnost in trajnost ter povečamo vpliv uporabnikov na prostor. Časovno deljena raba parkirišč na območjih mešane rabe denimo za 30 % zmanjša potrebe po parkirnih površinah.²²

Sodobna kultura gradnje se ne omejuje na dobro arhitekturo v klasičnem smislu, ki jo določajo uporabnost, trdnost in lepota. Gre tudi za odgovorno in ustvarjalno ravnanje s socialnimi in okoljskimi izzivi in na tej osnovi za snovanje kakovostnega okolja. Zaradi velikanskega tehnološkega napredka bodo v nekaj letih hiše same proizvajale energijo, ki jo potrebujejo za svoje delovanje.

²² UN-Habitat, <http://www.unhabitat.org/content.asp?catid=555&typeid=19&cid=12336>.

TRAJNOSTNA ARHITEKTURA JE PRILAGODLJIVA

»Sodobna arhitektura se vedno bolj obrača k strateškim vprašanjem varovanja okolja, kot so podnebne spremembe in uporaba obnovljivih virov, pri čemer postajajo vprašanja estetske oblike vedno manj relevantna.

Drugače kot nekdaj naj danes stavbe ne bi več varovale človeka pred zunanjim živim svetom, ampak obratno, varovale naravo pred onesnaževanjem ljudi.

Znano je dejstvo, da ima prav gradnja zaradi množične uporabe surovin, energije in kapitala ter onesnaževanja, ki ga povzroča, največji in najbolj neposreden vpliv na okoljsko tveganje. Iz teh razlogov se v sodobni arhitekturi vedno bolj uveljavlja načelo o prilagajanju, po katerem prostor, kjer gradimo, čim manj spreminjamo, tako da ob najmanjšem vložku dela in porabljenega materiala povzročamo tudi najmanjšo škodo v okolju. Po drugi strani je arhitektura, ki se lahko prilagaja, še toliko bolj primerna za družbo, ki je pluralna in individualistična. Sodobna družba je mnogovrstna in išče tudi v arhitekturi priložnost za izpovedovanje razlik.

Naročnik se danes ne zadovolji več s položajem, da bi bil zgolj potrošnik arhitekture, ampak hoče arhitekturo določati s tem, na kakšen način jo gradi in kako jo uporablja. To mu lahko zagotovi le arhitektura, ki je v svoji zasnovi čim manj opredeljena in nevtralna.

Naloga sodobnega arhitekta je torej, da samo nastavi različne možnosti uporabe in oblikovanja arhitekture, za katere se uporabnik odloča po lastni presoji. Njena funkcija in njena oblika naj bosta splošni in na razpolago uporabnikom za vsakršno rabo, zagotovljena naj bo možnost za stalno preoblikovanje.

Tudi tem predpostavkam najbolj ustreza montažna arhitektura iz lahkih konstrukcij, ki je industrijsko izdelana. Kupec lahko svojo hišo izbere po katalogu, po katerem se odloča za različne tipe, različne velikosti in oblike, za različne kombinacije oblog in konstrukcij. Pri tem je najbolj pomembno, da lahko kupec montažno hišo preizkusi in jo lahko dejansko tudi takoj uporablja. Tako kot avto ...«¹⁶

Tudi pri nas že imamo takšne stavbe, tako enodružinske hiše kot večje stanovanjske ali poslovne zgradbe. Pri tem je ključna uporaba sončnih kolektorjev in geotermalnih sond. Da te hiše ne bodo videti kot majhne ali velike elektrarne, je potreben dejaven arhitekturni pristop, ki ne izpolnjuje le tehničnih, ampak tudi prostorske, oblikovne in ekološke zahteve.

3. 4. Programi energetske sanacije stavb

Programi energetskih sanacij stavb se praviloma osredotočajo le na energetski vidik in pogosto zanemarjajo druge vidike prenov, kot so kulturni, protipotresni, požarnovarstveni ali funkcionalni. Kakovostna arhitekturna dediščina iz obdobja modernizma, zaradi katere je Slovenija svetovno priznana in prepoznavna arhitekturna krajina, tako še vedno ni uvrščena v spomeniškovarstvene režime, temveč je prepuščena valu polovičnih in nestrokovnih posegov, ki trajno uničujejo njeno vrednost. Sedanji sistem razpisov za energetske sanacije stavb sili naročnike k veliki previdnosti in varčevanju v fazi priprave projektne dokumentacije, saj nimajo zagotovil, da bo njihova prijava na razpis uspešna. Posledica tega je izrazito enostranski pristop, v katerem ni prostora za upoštevanje in ohranjanje arhitekturnih kakovosti. Sestavni del vloge za pridobitev sredstev za sofinanciranje je tudi razpis del, ki je praviloma pripravljen brez podlage v konkretnih in detajlnih rešitvah. Pozneje, po pridobitvi sredstev, je takšen pomanjkljiv razpis obvezen referenčni okvir investicije in postane nepremagljiva ovira za celostno strokovno reševanje problemov prenove stavbe, vključno z varovanjem kakovostnih arhitekturnih rešitev in detajlov.

Arhitekturna politika spodbuja ustanavljanje skladov za financiranje priprave in izdelave projektne dokumentacije, ki bi vzpostavili pogoje za celovito in smotrno prenovo stavb. Projektno dokumentacijo je treba pripraviti vnaprej, tako da se hkrati in usklajeno pripravijo rešitve za vse tehnične pomanjkljivosti in potrebe stavbe, pa tudi za varovanje in nadgradnjo arhitekturne kakovosti. Načrtovanje energetske prenove stavb naj koordinira arhitekturna stroka na podlagi smiselnih zaporedij (smernic), ki bodo zagotavljale celovitost, racionalnost, strokovnost in nadzor nad kakovostjo izvedbe in porabo sredstev. Začetni vložek bi se povrnil s pospešenim črpanjem sredstev iz evropskih skladov, s povečanim obsegom gospodarske aktivnosti in drugimi multiplikativnimi učinki na razvoj družbe.

¹⁶ Koželj, J., »Trajnostna arhitektura je prilagodljiva« (1. del), Moj prihranek, 24. 9. 2014, <http://www.mojprihranek.si/novice/obnova-in-gradnja/novogradnja/lesena-gradnja/trajnostna-arhitektura-je-prilagodljiva-1-del.html>.

3. 5. Trajnostni razvoj mest in naselij

Mesta in naselja imajo pomembno vlogo na področju trajnostnega ter tudi pametnega in vključujočega razvoja.²³ So kraji zgoščevanja ljudi, dejavnosti in medčloveških odnosov. Prav zaradi zgoščenih in raznovrstnih vsebin so mesta prostori urbanosti in bogate kulturne dediščine. S svojimi ustanovami in dejavnostmi soustvarjajo odnose med prebivalstvom ter sooblikujejo način življenja in možnosti povezovanja v različnih skupnostih.

Trajnostno upravljanje mest in naselij, ki dejansko zmanjšuje pritiske na naravne vire in povečuje energetske učinkovitost, zagotovimo s strokovnim načrtovanjem in dolgoročno vizijo gradnje mestnih predelov srednjih do visokih gostot z mešanimi rabami, v katerih ljudje živijo bolj strnjeno. Ob višjih gostotah je za trajnostni razvoj mest posebno pomembno razvijati inovacije pri gradnji stavb, zagotavljanju energetske učinkovitosti ter upravljanju odpadkov in prometa. Hkrati s tehničnimi rešitvami moramo razviti in uveljaviti načrtovanje ter oblikovanje privlačnega mestnega okolja za bivanje v merilu človeka – pešca. Strnjena naselja s kakovostno oblikovanim javnim prostorom so trajnostna, saj so privlačnejša, varnejša in udobnejša za življenje, komunalna infrastruktura je racionalnejša, stroški vzdrževanja pa nižji.

Za uspešno načrtovanje trajnostnega razvoja mest je treba uveljaviti tradicionalna orodja, kot je regulacijski načrt, in za te probleme tradicionalno pristojno stroko – urbanizem. Prostorsko načrtovanje, kot ga poznamo danes, je opustilo tehnične in kompozicijske prvine urbanizma, zato ni sposobno zajeziti razpršene gradnje niti zagotoviti učinkovitega in skladnega razvoja naselij.

3. 6. Mobilnost – javni prevoz

Za Slovenijo je zagotavljanje mobilnosti pomemben dejavnik urbanega in gospodarskega razvoja. Potrebno je nadgraditi sedanji zastarel in neučinkovit sistem. Prevladuje individualni promet z osebnimi vozili in tovornjaki za transport blaga. Nujen je prehod iz tradicionalnega načrtovanja prometa v sodobno, celostno načrtovanje trajnostne mobilnosti.

²³ Smart cities and communities, <http://ec.europa.eu/eip/smartcities/>.

Prav tako je za učinkovito delovanje notranjega trga in uveljavitev na svetovnem trgu nujno zagotoviti kakovost in učinkovitost prometnega sistema. Slovenija se mora bolje vključevati v vseevropska omrežja (drugi tir, hitra železnica). Še večja je potreba po vzpostavitvi ustreznih prometnih infrastruktur in povezav na regionalni ravni (tretja os), ki so pogoj za enakomeren razvoj in dostopnost regij. Z gradnjo ustrezne prometne infrastrukture je treba omogočiti prehod tovora, tudi tranzitnega, s cest na železnico.

Uveljavitev trajnostne mobilnosti ljudi in blaga je rezultat celostnega načrtovanja in upravljanja. Državne in lokalne politike razvoja v prostoru morajo ob drugih ukrepih obvezno vključevati urbanistične in arhitekturne načrte za razporejanje dejavnosti in oblikovanje javnega prostora po načelu »približajmo prostor ljudem«, ki podpira manjšo uporabo osebnih vozil, krepitev javnega prevoza, pešačenje in kolesarjenje.

Ključni izziv je zmanjšanje individualnega prometa z osebnimi vozili s privlačnimi celostnimi rešitvami, ki prepletajo vlaganje v infrastrukturo javnega potniškega prometa z ukrepi za upravljanje mobilnosti ter rešitvami za t. i. pametno mobilnost na podlagi digitalnih tehnologij. Gre za izvajanje konkretnih projektov, kot so zagotavljanje dobrih pogojev za kolesarjenje, skupna raba in najem avtomobilov, moderniziran in povezan javni prevoz, prevoz, ki ustreza povpraševanju, storitve »parkiraj in se pelji«, davčne olajšave za nakup ekološko manj oporečnih vozil, nižja parkirnina, če se v avtu pripeljejo najmanj trije, potovalni načrti, pa tudi izvajanje »neprometnih« ukrepov, kot je razvoj javnih omrežij za uporabo informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ki naj spodbudijo drugačne navade pri delu in bivanju (telekonference, možnost dela doma, nakupi prek spletnih strani itd.).

Pobude

1. Uveljavitev celostne prenove kot vodilne strategije za razvoj mest, naselij in stavb (kultura, energetika, funkcionalnost, dostopnost, varnost pred naravnimi nesrečami, zdravje).
2. Izdelava in uveljavitev standardov trajnostne gradnje stavb in mest.
3. Ponovna uveljavitev urbanizma in tradicionalnih tehnično-oblikovalskih orodij za načrtovanje razvoja mest (regulacijski načrt itd.).
4. Pri projektiranju in izvedbi energetskih prenov stavb je potrebno zagotoviti vključenost arhitekturne stroke ter nadzor nad izvedbo.
5. Podpora projektom načrtovanja celovitih prenov, kar bo povečalo učinek projektov in izboljšalo uspešnost črpanja sredstev iz evropskih skladov.
6. S spremembami stanovanjske zakonodaje spodbuditi učinkovito sodelovanje lastnikov pri prenovi večlastniških stavb.
7. Celovita prenova opuščenih urbanih območij ter javnih in stanovanjskih stavb na državni, regionalni in lokalni ravni.
8. Sistematična in celovita prenova arhitekturno-urbanistične dediščine iz obdobja modernizma.²⁴
9. Spodbujanje prenove tehnoloških in obrtnih con v območja krožnega gospodarstva.
10. Načrtovanje železniške in cestne infrastrukture za povezave na regionalni ravni po konceptu TOD (Transport Oriented Development, K transportu usmerjen razvoj).²⁵

²⁴ Do-co-mo-mo Slovenija, <http://www.docomomo.si/publikacije.html>, <http://giskd6s.situla.org/giskd/>

²⁵ UN-Habitat, Planning and Design for Sustainable Urban Mobility: Global Report on Human Settlements, <http://unhabitat.org/planning-and-design-for-sustainable-urban-mobility-global-report-on-human-settlements-2013/>.

4. VKLJUČUJOČA ARHITEKTURA

Vključujoča arhitektura za razvoj znanja, vrednot in enakih možnosti

Zgodovina nas uči, da nobena razumno urejena družba ne more zanikati pomena kakovostne arhitekture in zavračati strokovnega znanja, na osnovi katerega nastaja. Seveda pa to ne velja za znanje, ki se je s prakso in časom izkazalo za napačno ali zastarelo. Arhitekturno znanje se mora nenehno razvijati, vedno izhajati iz obstoječega in realnih potreb ter upoštevati vse, kar je bilo doseženo v zgodovini.

Pomemben cilj arhitekturne politike je ustvariti okolje za gradnjo vključujoče arhitekture, ki je eden od temeljnih pogojev za razvoj vključujoče družbe. V naravi arhitekture je, da se z njo v vsakem trenutku srečujemo vsi ljudje, zato pomembno vpliva na varnost, zdravje, dostopnost javnih dobrin in bivanjski smisel vseh družbenih skupin. Posebno pomembne naloge vključujoče arhitekture so načrtovanje raznovrstnih, dostopnih in varnih stanovanj, urejanje varnega, zdravega in vsem dostopnega javnega prostora, omogočanje enakopravnega dostopa do javnih storitev in delovnih mest, organiziranje dostopnega in učinkovitega javnega prevoza ter razvoj novih stavbnih tipologij za doslej neznane programe, ki jih v starajoči se družbi vse bolj potrebujemo. Zastavljene cilje bomo lahko dosegli le s podporo široke in ozaveščene javnosti, zato moramo izboljšati veljavne sisteme vzgoje in izobraževanja, vključiti potencialne civilne družbe ter načrtno promovirati arhitekturo kot pomembno orodje za izboljšanje kakovosti bivanja na vseh ravneh.

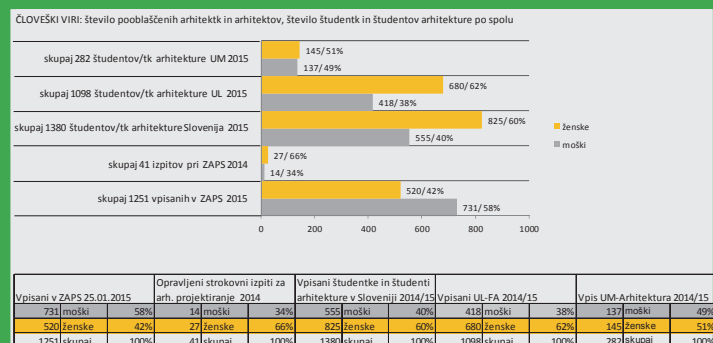
ČLOVEŠKI VIRI

V Zbornico za arhitekturo in prostor je bilo leta 2015 vpisano 1251 pooblaščenih projektantov arhitekture oziroma 0,6 arhitekta na tisoč prebivalcev. Slovenija zastaja za državami Evropske skupnosti (31 držav), kjer je povprečje 1 na tisoč.¹⁷ Primerjava med številom tistih, ki so v letih 2009–2013 diplomirali iz arhitekture (povprečno 150 na leto), in tistih, ki so opravili strokovni izpit (povprečno 48 na leto), pokaže, da je število oseb z univerzitetno izobrazbo arhitekture trikrat višje od števila pooblaščenih projektantov. Torej lahko sklepamo, da je v Sloveniji na tisoč prebivalcev dejansko 1,8 arhitekta, da pa večinoma delujejo zunaj trga projektantskih storitev.

Analiza števila študentov arhitekture (60 % žensk) ter delež žensk, ki so v letu 2014 opravile strokovni izpit za pooblaščen projektantko (66 %), kaže težnjo k feminizaciji poklica. Ob podatku o prevladujočem deležu moških (58 %), ki so vpisani v Zbornico za arhitekturo in prostor, lahko ugotovimo, da se arhitekturni poklic iz nekoč pretežno moškega zadnja leta preobraža v pretežno ženskega. Znano je, da poklici, ki jih množično opravljajo ženske, izgubijo ugled in spodobno plačilo, predvsem pa »to ni več isto delo«.¹⁸

Število pooblaščenih arhitektov (1251) v primerjavi s številom študentov arhitekture (1380) kaže, da se diplomanti arhitekture večinoma ne zaposlijo kot projektanti arhitekture, saj je teh vseh skupaj približno toliko, kot je bilo leta 2015 študentov. Arhitekturna izobrazba očitno omogoča zaposlovanje na številnih področjih, kar dokazuje večdisciplinarno naravo poklicnih kompetenc in s tem visoko sposobnost prilagajanja hitrim spremembam povpraševanja na sodobnem trgu dela.

Prikaz števila študentov ter projektantov arhitekture po spolu v Sloveniji¹⁹

4. 1. Arhitektura v procesih vzgoje in izobraževanja

»Trajnostni razvoj pomeni, da namesto omejenih naravnih dobrin izkoriščamo neomejene zmogljivosti našega razuma.«²⁶

4. 1. 1. Izobraževanje

Arhitektura preči številna področja znanosti, umetnosti in tehnike, zato izraža celosten pogled na svet, ki ga upodablja z ustvarjalnimi metodami obdelave oblik, barv, vzorcev in materialov. Metode arhitekturnega snovanja so izrazito inovativne, saj z njimi za vsak posamezni problem razvijemo enkratno, torej inovativno arhitekturno stvaritev. Da bi ustvarili inovativno družbo, je potrebno prenoviti predšolske, osnovnošolske in srednješolske vsebine pri različnih predmetih ter spodbuditi ustvarjalni potencial arhitekturnega snovanja v celotni šolajoči se populaciji. Izobraževanje arhitektov se mora posodobiti v skladu z novimi zahtevami in vlogo poklica.

V visokošolskem izobraževanju je potrebno spodbuditi večjo izbirnost predmetov s tega področja in sistemsko povezati študijski proces s prakso. Da bi odpravili podvajanje kompetenc in okrepili pametno specializacijo raziskovalnih tem, je potrebno uskladiti vsebine doktorskih študijskih programov. Na državni ravni je potrebno z vidika javne koristi raziskati in optimizirati število vpisnih mest na študijskih programih, ki so povezani z načrtovanjem in oblikovanjem posegov v prostor.

17 The Architects' Council of Europe (ACE), *The Architectural Profession in Europe 2014. A Sector Study*.

18 Ličen, E., *Ženske in moški v učiteljskem poklicu* (nav. po: Milharčič-Hladnik, 1992), diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, 2002, <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Licen-Erika.PDF>.

19 Viri: Univerza v Mariboru, Univerza v Ljubljani, Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije.

26 Sipilä, Juha, premier Finske od 29. 5. 2015, <http://ekoglobal.net/trajnostni-razvoj/>.

4. 1. 2. Vseživljenjsko učenje

Osrednja tema vseživljenjskega učenja o prostorski kulturi in arhitekturi je razumevanje in reševanje bivanjskih problemov. Razumevanja prostora in arhitekture se učimo na mnogo različnih načinov: v rednem izobraževanju na vseh stopnjah, v prostočasnih dejavnostih, v udejstvovanju v upravljanju lokalne skupnosti in končno s samim bivanjem.

V interesu vseh je, da smo vsi, zlasti pa vsakdo, ki je kakorkoli odgovoren za odločitve o grajenem okolju, arhitekturno in prostorsko pismeni, da znamo brati načrte in poznamo temeljne pojme. To velja tako za politiko, naročnike, uradništvo kot za učiteljstvo, prostovoljce, civilno družbo itd. Cilj arhitekturne politike je organizirati povezano omrežje različnih izobraževalnih in strokovnih ustanov za celostno vseživljenjsko izobraževanje o prostorski kulturi in arhitekturi.

Spodbujali bomo prostovoljno sodelovanje stroke pri izobraževanju mladih in splošne javnosti. Arhitekti in njihove strokovne organizacije bodo prevzeli skrb za različne oblike izobraževanja, kot so spletno podprto učenje, kombinirano učenje, učenje na daljavo itd.

Vseživljenjsko učenje zajema tudi permanentno, redno in obvezno izobraževanje arhitektov v praksi, ki ga bodo organizirala in izvajala strokovna združenja s podporo visokošolskih zavodov v skladu s politiko zagotavljanja kakovosti storitev.²⁷

Ker je arhitekt po evropski zakonodaji opredeljen kot poklic z javno odgovornostjo, sta obvezno pripravništvo in strokovni izpit utemeljen in sorazmeren ukrep za zagotovitev javnega interesa²⁸ in zaščito potrošnikov.²⁹ Da bi omogočili hiter in tekoč dotok kakovostno usposobljenih mladih arhitektov na trg dela in storitev, bo po zaključku petletnega študija organizirano pripravništvo kot del rednega izobraževalnega procesa v okviru arhitekturnih birojev in pod strokovnim vodstvom visokošolskih zavodov.

²⁷ Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 2006/36/123 z dne 12. decembra 2006 o storitvah na notranjem trgu, 26. člen, http://www.ess.gov.si/_files/1623/direktiva%20o%20storitvah.pdf.

²⁸ Direktiva o priznavanju poklicnih kvalifikacij, Uvod, 26, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:02005L0036-20140117&from=EN>.

²⁹ Direktiva o storitvah na notranjem trgu, Uvod, 40, 56, 4. člen, 8. gl. op. zgoraj.

AARHUŠKA KONVENCIJA

Konvencija o dostopu do informacij, sodelovanju javnosti pri odločanju in dostopu do varstva pravic v okoljskih zadevah ali Aarhuška konvencija, ki jo je Slovenija podpisala skupaj s petintridesetimi državami in Evropsko skupnostjo 15. junija 1998 na četrti ministrski konferenci Okolje za Evropo v Aarhusu na Danskem, je prvi pravno obvezujoč mednarodni dokument, ki je v celoti namenjen spodbujanju razvoja participativne demokracije.

Osredotoča se na sodelovanje nevladnih organizacij in druge civilne družbe pri sprejemanju odločitev, pomembnih za ohranjanje zdravega življenjskega okolja. Uveljavlja načelo doseganja družbenega soglasja o odločitvah, ki vplivajo na okolje, saj izkušnje držav z dolgo demokratično tradicijo potrjujejo, da se tako sprejete odločitve uresničujejo hitreje in učinkoviteje.

Pravica prihodnjih generacij do zdravega življenjskega okolja je z Aarhuško konvencijo prvič dobila status pravno obvezujoče norme.

MAO

Muzej za arhitekturo in oblikovanje (MAO) je eden najstarejših muzejev za arhitekturo in oblikovanje v Evropi. Leta 1972 ga je ustanovila Mestna občina Ljubljana, leta 2010 pa je ustanoviteljske obveznosti prevzela Vlada Republike Slovenije. Zbira, ohranja in javnosti posreduje znanje o arhitekturi in oblikovanju. Vodi in se vključuje v projekte v Sloveniji, pa tudi v regiji in širšem mednarodnem prostoru.

MAO deluje kot muzej ter arhitekturno in oblikovalsko središče, katerega naloga je omogočati izmenjavo idej in znanja ter vzpostavljati urbani, arhitekturni in oblikovalski dialog. Z zbiranjem in predstavljanjem dediščine MAO svojim obiskovalcem omogoča razumevanje preteklosti in prihodnosti arhitekture, oblikovanja in fotografije. <http://www.mao.si/O-muzeju.aspx>

4. 2. Civilna družba in nevladne organizacije

Z arhitekturno politiko bomo omogočili razvoj novih vključujočih strategij, ki bodo ustvarjalno povezovalе družbene, gospodarske, trajnostne in kulturne vidike gradnje in urejanja prostora. Eden osnovnih ciljev gradnje za bivanje ljudi je načrtovati mejo in povezavo med javnim in zasebnim prostorom. Po definiciji se v javni prostor umeščajo tudi interesi in energije članov in članic civilne družbe ter nevladnih organizacij, ki se tukaj združujejo, povezujejo in delujejo, da bi za skupno blaginjo zapolnili vrzeli v delovanju javnega sektorja.³⁰ Ker je arhitektura po svojem bistvu prostor delovanja civilne družbe in nevladnih organizacij, bomo s pomočjo stroke in njenega načina razmišljanja načrtno in sistemsko pospeševali pobude neformalnih organizacij za izboljšanje kulture gradnje in prostorske kulture, kar bo prispevalo tudi k zmanjšanju revščine in družbene izključenosti ter ustvarjanju novih delovnih mest.

4. 3. Promocija arhitekture

4. 3. 1. Ozaveščanje javnosti in popularizacija arhitekture

Arhitekturna politika mora z ukrepi na ravni države ustvariti pogoje za delovanje državnih in lokalnih ustanov ter ustanov civilne družbe, ki promovirajo kakovostno arhitekturo in oblikovanje urbanega prostora tako doma kot v tujini.

Ob pametni specializaciji obstoječih državnih, lokalnih in civilnodružbenih ustanov za dokumentiranje, informiranje in promoviranje bomo ustanovili državno informacijsko središče za arhitekturo in razvili omrežje lokalnih središč na temelju lokalnih strokovnih društev in ustanov za pridobivanje, urejanje in sistematično promocijo informacij v digitalni in analogni obliki, kar bo omogočilo večjo medijsko izpostavljenost arhitekture in z ozaveščanjem javnosti prispevalo k dvigu kakovosti arhitekturne produkcije.

³⁰ Socialno podjetništvo, <http://www.socialni-inovatorji.si/knjiga/socialno-podjetnistvo/22-socialna-ekonomija-nevladne-organizacije>.

FENOMEN SODOBNA SLOVENSKA ARHITEKTURA

Za razumevanje fenomena sodobne slovenske arhitekture bi se bilo - namesto subjektivne hipotetike - smiselno ozreti v evropski prostor, na primer v merodajno tekmovalje evropskih arhitektur za prestižno arhitekturno nagrado Mies van der Rohe. Zanj posamezne evropske države nominirajo svoje najboljše arhitekturne stvaritve, strokovna mednarodna žirija pa podeli nagrade in izbere dela v ožji izbor, ki si po njihovih merilih zaslužijo objavo v publikaciji in prisotnost na razstavi najboljših evropskih arhitektur.

Hitri pregled skozi desetletni arhiv nominiranih in nagrajenih arhitekturnih del za evropsko nagrado za arhitekturo Mies van der Rohe razkrije:

- nacionalne vrednostne sisteme. Države same strokovno ocenjujejo, kaj je njihova najboljša in najbolj reprezentativna arhitektura na širšem, evropskem arhitekturnem prizorišču;
- internacionalizacijo arhitekture. Iz nominiranih del je skoraj nemogoče ali pa zgolj z velikim analitičnim trudom moč ugotoviti, iz katerih države prihajajo;
- dejstvo, da pri vseh nominiranih arhitekturah zadnjih 10 let prevladuje slog, ki temelji na preigravanjih in posodabljanjih modernistične paradigme v različnih variacijah. Nagrajenim in izbranim delom uspeva v materialnosti arhitekture uprizoriti tisti nedosegljivi faktor X, presežek, drugost, ki ustaljeno paradigmo kakovostno dosega in presega, ne pa tudi prevrednoti.

Iz povedanega je torej moč sklepati, da v Evropi prevladuje skupni konsenz o tem, kaj je dobra arhitektura, ter da je arhitektura v zadnjih desetih letih postala resnično globalizirana in je ni več mogoče zamejiti v okvir posameznih držav. Le ugibamo lahko, ali je presežek X, ki posamezno delo dvigne nad povprečje, tisti X, ki je plod lokalnih razmer.

Če pogledamo, kako je bila na tem tekmovanju zastopana sodobna slovenska arhitektura, ugotovimo, da je v obdobju 1998–2011 prejela 9 nominacij za ožji izbor.²⁰ Leta 2007 sta posebno nagrado za mlada arhitekta prejela slovenska arhitekta Matija Bevk in Vasa J. Perović (Bevk Perović arhitekti) za stavbo ljubljanske fakultete za matematiko. Za primerjavo podajmo potemtakem nizozemsko arhitekturno statistiko, kjer strokovne arhitekturne institucije zavestno delujejo na promociji nacionalne arhitekture kot nekega prepoznavnega fenomena. V istem obdobju so bile njihove arhitekture nominirane 24-krat. Strogo številično torej pripada v 16,7-milijonski Nizozemski 1 izbrana arhitektura 698.000 prebivalcem, medtem ko v Sloveniji 1 nominirana arhitektura 222.000 prebivalcem. Skozi statistično dioptrijo se nam nemara lahko dozdeva, da smo arhitekturno zelo uspešna nacija tudi v evropskem merilu.

Mateja Medvedič, odlomek iz: Eseji so (anketa),
v ab 192 ARHITEKTURA= Pet let slovenske arhitekture, DAL, oktober 2012

4. 3. 2. Mednarodna uveljavitev in izmenjava izkušenj

Slovenija je v svetu že danes prepoznavna po kakovostni sodobni arhitekturi. Mednarodna uveljavljenost naše arhitekture prispeva k pozitivni podobi sodobne, razvite družbe, pomaga pa tudi pri pridobivanju tujih investicij in investorjev.

Arhitektura je globaliziran poklic z dvojnimi učinkom: promocija slovenske arhitekture v tujini lahko prispeva tako k izvozu arhitekturnega in inženirskega znanja kot k izvozu izdelkov industrije in storitev.

Zagotovili bomo projektno delovanje v mednarodnem okolju in krepili izvozno naravnost arhitekture (sodelovanje in organizacija simpozijev in konferenc, sodelovanje v mednarodnih projektih skupinah, priprava razstav, razvoj mednarodnih spletnih platform, prevajanje strokovne literature).

4. 3. 3. Uporaba digitalnih tehnologij

Digitalna doba je prinesla spremembe v družbo in arhitekturo. Digitalizacija poklica omogoča stalno prilagajanje arhitekture najnovejšim dosežkom humanističnih, naravoslovnih in tehničnih znanosti. Za uspešno razširjanje vrednot in ciljev arhitekturne politike so digitalni mediji odločilni in nepogrešljivi. To velja zlasti za mlade, ki so večji digitalnih orodij. Nove tehnologije so posodobile načine ustvarjanja, predstavljanja in razširjanja arhitekture in gradnje. Organizirana podpora države razvoju digitalizacije v stroki omogoča boljše obvladovanje zahtevnih projektov, hkrati pa tudi komunikacijo z drugimi strokami s pomočjo splošno razumljivih vizualizacij, kar spodbuja inovacije na podlagi sinergije znanj iz različnih znanstvenih in umetnostnih disciplin. Z ukrepi arhitekturne politike na področju raziskav in razvoja bomo zagotovili sistematičen prenos inovacij v razvoj različnih informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ki omogočajo tudi več neposredne demokracije in dejavno sodelovanje ljudi pri nastajanju in oblikovanju grajenega prostora. Da bi tudi v prihodnje ohranili značilno povezovalno kompetenco stroke pri razvoju celostnih projektov gradnje prostora, bomo z ustreznim izobraževanjem in vseživljenjskim učenjem usposabljali arhitekta za uporabo novih digitalnih tehnologij s področja nadzora stroškov in vplivov na okolje, kot so sistemi BIM in podobno.

20 Spletni portal <http://www.miesarch.com/archive/> pove, da je Slovenija do leta 2015 dosegla 63 nominacij in 7 uvrstitev v ožji izbor (opomba MD).

Pobude

1. Preveritev učnih načrtov osnovnih in srednjih šol z možnostjo vključitve arhitekturnih vsebin, da bi spodbudili ustvarjalni potencial arhitekturnega snovanja v celotni šolajoči se populaciji.
2. Spodbuditi uskladitev visokošolskih in doktorskih študijskih programov različnih smeri s tega področja na način, ki bo izključil podvajanje kompetenc in okrepil pametno specializacijo raziskovalnih tem v okviru doktorskih študijev in na državni ravni optimizirati število vpisnih mest na študijskih programih, ki so povezani z načrtovanjem in oblikovanjem posegov v prostor.
3. Proučiti organizacijo pripravništva kot dela rednega izobraževalnega procesa v okviru arhitekturnih birojev in pod strokovnim vodstvom visokošolskih zavodov ter razpisovanje arhitekturnih in urbanističnih natečajev s pozitivno diskriminacijo za mlade arhitekte.
4. Spodbujanje systemskega financiranja založništva in preglednih razstav, podeljevanje nagrad za ustvarjalce in izvajalce arhitekturnih stvaritev.
5. Proučiti možnosti kontinuirane zastopanosti arhitekturnih tem v medijih.
6. Povezano omrežje različnih izobraževalnih, strokovnih in civilnodružbenih ustanov za celostno vseživljenjsko izobraževanje o prostorski kulturi, kulturi gradnje in arhitekturi (spletno podprto učenje, kombinirano učenje, učenje na daljavo itd.).
7. Ustanovitev državnega informacijsko-svetovalnega središča za arhitekturo in razvoj omrežja lokalnih središč na temelju obstoječe mreže lokalnih strokovnih društev in ustanov (»urbane sobe«) z namenom pridobivanja, urejanja in sistematične promocije javnih baz podatkov ter informacijskih platform v digitalni in analogni obliki.

8. Zagotoviti izvedbo delavnic na lokalni ravni za vključevanje pobud prebivalstva v načrtovanje raznovrstnih, dostopnih in varnih stanovanj, varnega, zdravega in vsem dostopnega javnega prostora, enakopravnega dostopa do javnih storitev in delovnih mest, dostopnega in učinkovitega javnega prevoza ter novih stavbnih tipologij za doslej neznane programe samooskrbe, varovanja pred tveganji zaradi okoljskih sprememb, staranja in prepoznavnosti na globalnem trgu.
9. Spodbujanje doktorskega in postdoktorskega študija arhitekture.
10. Spodbujanje projektnega delovanja in izvozne naravnosti arhitektov in študentov arhitekture v mednarodnem okolju (sodelovanje in organizacija simpozijev in konferenc, sodelovanje v mednarodnih projektnih skupinah, priprava razstav, razvoj mednarodnih spletnih platform, prevajanje strokovne literature itd.).

uvod

2. pametni razvoj

3. trajnostna rast

4. vključujoča arhitektura

Zbirni seznam pobud

1. kakovostna arhitektura

uvod

Pobude

1. Vlada Republike Slovenije sprejme arhitekturno politiko, ki horizontalno in vertikalno povezuje in usklajuje deležnike z odločilnim vplivom na to področje.
2. Vlada RS imenuje koordinatorja arhitekturne politike in k sodelovanju zaveže vse relevantne institucije na državni in lokalni ravni.
3. Cilji arhitekturne politike se vključujejo v vse relevantne resorne politike in zakonodajo.
4. Zagotovi se mehanizem za implementacijo in spremljanje arhitekturne politike.
5. Spodbuja se aktivnejša vloga RS v mednarodnih organizacijah s področja za razvoja arhitekture, kot je npr. EUROPAN¹.

¹ EUROPAN je evropska zveza nacionalnih organizacij s sedežem v Parizu. Te vsaki dve leti usklajeno organizirajo največji evropski javni arhitekturno urbanistični natečaj, ki se zaključí z izvedbo nagrajenih projektov. Udeleženci natečaja smejo biti izključno arhitekti mlajši od 40 let. Nacionalne organizacije izberejo natečajna območja izmed predlogov občin, mest in javnih ali zasebnih vlagateljev po kriteriju skladnosti z vodilno temo vsakokratnega razpisa. Slovenija je, kot pridružena članica k avstrijskemu nacionalnemu odboru, pripravljala in izvajala natečaje do leta 2007, ko je zaradi pomanjkanja sistemskih virov slovenski odbor EUROPAN prenehal delovati. Na natečajih EUROPAN so sodelovali številni slovenski kraji (npr.: Ljubljana, Maribor, Brežice), ki so po tej poti pridobili inovativne mednarodne ideje za svoj razvoj. Natečajev so se uspešno udeleževali slovenski mladi arhitekti, med katerimi so se nekateri uveljavili v evropski mreži arhitekturnih birojev tudi z izvedbami.
<http://www.europan-europe.eu/>
<http://www.europan.at/europan-oesterreich.html>
<http://archiv.europan.at/Europan9/www.europan.at/E9/index0865.html?idcat=28>

1. kakovostna arhitektura

Pobude

1. Republika Slovenija bo prevzela aktivnejšo vlogo na področju urejanja prostora, gradnje in vodenja javnih investicij s poudarkom na večji odgovornosti in višji kakovosti ter spodbujala usklajeno načrtovanje infrastrukture, javnega prostora, krajinskih ureditev in gradbenih posegov.
2. Vlada RS podpira prizadevanja arhitekturne stroke, da uveljavi svoje kompetence in odgovornosti za uresničevanje ciljev arhitekturne politike, skupnih vrednot in javnega interesa ter zaščite ljudi, ki uporabljajo načrtovane stavbe in prostor.
3. Načrti za urejanje prostora in gradnjo se pridobivajo z javnimi arhitekturnimi in urbanističnimi natečaji.
4. Vlada RS bo spodbujala sistematične in celovite sanacije degradiranih območij in javno storitveno ter tehnično infrastrukturo.
5. Znotraj kohezijske politike bodo razpisi vključevali in spodbujali tudi načela kakovostnega urejanja prostora in gradnje, kot so: spodbujanje in vključevanje prenov naselbinske in stavbne dediščine, tudi moderne, gradnjo lokalne infrastrukture (predvsem parkov, trgov, javnih prostorov), prenovo in gradnjo stanovanj, načrtovanje in gradnjo lokalnih družbenih centrov (gasilski domovi, knjižnice, mediateke, muzeji, šole itd.).

2. pametni razvoj

Pobude

1. Bolj povezano delovanje države, tesnejše sodelovanje državnih organov in ustanov (medresorsko delovanje) ter vertikalno usklajevanje različnih ravni upravljanja (država – lokalne skupnosti).
2. Vključevanje ciljev arhitekturne politike v celovito prenovu prostorske in gradbene zakonodaje ter zakonodaje s posrednim vplivom na kakovost arhitekture (varstvo kulturne dediščine, varstvo okolja, ipd.)
3. V javnem sektorju bomo na področju urejanja prostora in graditve spodbujali zaposlovanje uslužbencev z ustrezno izobrazbo. Opredelili bomo naloge, kompetence in odgovornost mestnega arhitekta, občinskega arhitekta urbanista, urbanističnih komisij ter občinske urbanistične službe.
4. Zaščita javnega interesa kakovostne arhitekture in urejanja prostora in hkrati spodbujanje krepitve zaupanja naročnikov v strokovnost in neodvisnost odločanja o oblikovnih, prostorskih, tehničnih, ekonomskih, finančnih, okoljskih in socialnih vidikih načrtovanja ter graditve, ki ga bomo dosegli z ustrezno regulacijo poklica in dejavnosti v skladu z mednarodnimi standardi, načeli svobodnih poklicev in zgledu držav z razvito arhitekturno kulturo, zlasti bližnjo srednjeevropsko, poklicno tradicijo.
5. Spodbujali bomo, da se na ravni skupin občin ponovno organizirajo javni urbanistični zavodi in s tem ponovno uveljavi prostorsko in urbanistično načrtovanje kot javna služba in vodilno družbeno orodje za načrtovanje urejanja prostora ter novih razvojnih strategij.

6. Prenovitev politike in organiziranosti na lokalni in regionalni ravni na vseh področjih, tudi na področju urejanja prostora in graditve.
7. Vzpostavitev delujočih mehanizmov za urgentno vzdrževanje stavbnega fonda, kadar gre za objekte varovane kot kulturna dediščina in ko sta ogrožena javna varnost ali zdravje (rušitev, požar, poškodbe).
8. Oblikovanje celovitega projekta ravnanja z nelegalnimi gradnjami in sanacije območij nelegalnih gradenj.
9. Potrebno je oblikovati pravila za enotno vzdrževanje v stavbah z več lastniki ter spodbujati dobro prakso avtorske zaščite arhitekturnih del.
10. Enotni pojmovnik za vse zakone.
11. Novelacija prostorskega reda Slovenije s standardno vsebino in navodili za izdelavo prostorskih aktov s poudarkom na jasnosti, nedvoumnosti, grafični vsebini in uporabnosti za namen umeščanja in projektiranja.
12. Opredelitev arhitekture kot dejavnosti v javnem interesu in uveljavitev načel neodvisnosti, strokovnosti in odgovornosti pri izvajanju storitev.
13. Spodbujanje optimizacije upravnih postopkov in vsebin projektne dokumentacije.
14. Priprava usklajenega Pravilnika, ki bo odpravil neusklajenost standardov za obračun površin in pravil za evidentiranje stavb.

2. 3. javna naročila

Pobude

1. Naročanje arhitekturnih storitev na temelju kakovostnih meril in izbire najustrežnejših rešitev. Opustitev prakse dodeljevanja naročil na podlagi najnižje cene in s tem negativne selekcije med ponudniki arhitekturnih storitev.
2. Opredelitev možnosti za systemske ukrepe za preprečevanje anomalij na trgu, kot so korupcija, dumping in nelojalna konkurenca, ter spodbujanje dobre prakse.
3. Vlada RS podpira usposabljanje nosilcev projektov in zagotavljanje celovitih procesov v delovanju javne uprave.
4. Dopolnitev in spremljanje smernic za javna naročila arhitekturnih storitev: postopkovnik in vzorčni primeri za izvedbo natečajev in pridobivanje variantnih rešitev.
5. Oblikovanje standardov za storitve pooblaščenih arhitektov in drugih projektantov z informacijo o referenčni vrednosti storitev za potrebe javnih naročil in sodišč.
6. Spodbujanje razvojno-raziskovalnih skladov za izvedbo arhitekturnih in urbanističnih natečajev kot inovativnega raziskovalno-razvojnega orodja za celovite urbane preнове, nove stanovanjske tipologije, trajnostno urejanje mest in gradnjo stavb iz javnih sredstev.
Mogoča implementacija prednostne osi 1 OP za izvajanje EKP v povezavi s SPS ter drugimi finančnimi mehanizmi ter gospodarskimi subjekti s področja inovativnih gradbenih proizvodov in pristopov h gradnji.

2. 4. arhitektura kot raziskovalna in razvojna dejavnost

Pobude

1. Prilagoditev nacionalnega sistema razvrščanja znanstvenih disciplin in kriterijev vrednotenja razvojno-raziskovalne uspešnosti večdisciplinarnim značilnostim arhitekturnega ustvarjanja, z namenom izkoristiti specifične povezovalne zmogljivosti stroke pri izvajanju večdisciplinarnih raziskovalnih projektov.
2. Dopolnitev uveljavljenih kriterijev za ugotavljanje znanstvene uspešnosti s kakovostnimi kazalci in metodami vrednotenja raziskovalno-razvojnih del skladno z načeli Leidenskega manifesta o vrednotenju znanosti (2015).¹
3. Spodbujanje platform za povezovanje vsebin s področja arhitekture/ oblikovanja, gospodarstva in raziskav.
4. Spodbujanje arhitekturno-urbanističnih natečajev kot inovativnih raziskovalno-razvojnih orodij v sklopu Strategije pametne specializacije – poglavja Pametna mesta in skupnosti, Pametne zgradbe in domovi v lesu ter Mobilnost in Trajnostni turizem.

¹ Leiden Manifesto for Research Metrics, <http://www.leidenmanifesto.org/>.

3. trajnostna rast

Pobude

1. Uveljavitev celostne prenove kot vodilne strategije za razvoj mest, naselij in stavb (kultura, energetika, funkcionalnost, dostopnost, varnost pred naravnimi nesrečami, zdravje).
2. Izdelava in uveljavitev standardov trajnostne gradnje stavb in mest.
3. Ponovna uveljavitev urbanizma in tradicionalnih tehnično-oblikovalskih orodij za načrtovanje razvoja mest (regulacijski načrt itd.).
4. Pri projektiranju in izvedbi energetskih prenov stavb je potrebno zagotoviti vključenost arhitekturne stroke ter nadzor nad izvedbo.
5. Podpora projektom načrtovanja celovitih prenov, kar bo povečalo učinek projektov in izboljšalo uspešnost črpanja sredstev iz evropskih skladov.
6. S spremembami stanovanjske zakonodaje spodbuditi učinkovito sodelovanje lastnikov pri prenovi večlastniških stavb.
7. Celovita prenova opuščenih urbanih območij ter javnih in stanovanjskih stavb na državni, regionalni in lokalni ravni.
8. Sistematična in celovita prenova arhitekturno-urbanistične dediščine iz obdobja modernizma.¹
9. Spodbujanje prenove tehnoloških in obrtnih con v območja krožnega gospodarstva.
10. Načrtovanje železniške in cestne infrastrukture za povezave na regionalni ravni po konceptu TOD (Transport Oriented Development, K transportu usmerjen razvoj).²

¹ Do-co-mo-mo Slovenija, <http://www.docomomo.si/publikacije.html>, <http://giskd6s.situla.org/giskd/>

² UN-Habitat, Planning and Design for Sustainable Urban Mobility: Global Report on Human Settlements, <http://unhabitat.org/planning-and-design-for-sustainable-urban-mobility-global-report-on-human-settlements-2013/>.

4. vključujoča arhitektura

Pobude

1. Preveritev učnih načrtov osnovnih in srednjih šol z možnostjo vključitve arhitekturnih vsebin, da bi spodbudili ustvarjalni potencial arhitekturnega snovanja v celotni šolajoči se populaciji.
2. Spodbuditi uskladitev visokošolskih in doktorskih študijskih programov različnih smeri s tega področja na način, ki bo izključil podvajanje kompetenc in okrepil pametno specializacijo raziskovalnih tem v okviru doktorskih študijev in na državni ravni optimizirati število vpisnih mest na študijskih programih, ki so povezani z načrtovanjem in oblikovanjem posegov v prostor.
3. Proučiti organizacijo pripravništva kot dela rednega izobraževalnega procesa v okviru arhitekturnih birojev in pod strokovnim vodstvom visokošolskih zavodov ter razpisovanje arhitekturnih in urbanističnih natečajev s pozitivno diskriminacijo za mlade arhitekte.
4. Spodbujanje systemskega financiranja založništva in preglednih razstav, podeljevanje nagrad za ustvarjalce in izvajalce arhitekturnih stvaritev.
5. Proučiti možnosti kontinuirane zastopanosti arhitekturnih tem v medijih.
6. Povezano omrežje različnih izobraževalnih, strokovnih in civilnodružbenih ustanov za celostno vseživljenjsko izobraževanje o prostorski kulturi, kulturi gradnje in arhitekturi (spletno podprto učenje, kombinirano učenje, učenje na daljavo itd.).

7. Ustanovitev državnega informacijsko-svetovalnega središča za arhitekturo in razvoj omrežja lokalnih središč na temelju obstoječe mreže lokalnih strokovnih društev in ustanov (»urbane sobe«) z namenom pridobivanja, urejanja in sistematične promocije javnih baz podatkov ter informacijskih platform v digitalni in analogni obliki.
8. Zagotoviti izvedbo delavnic na lokalni ravni za vključevanje pobud prebivalstva v načrtovanje raznovrstnih, dostopnih in varnih stanovanj, varnega, zdravega in vsem dostopnega javnega prostora, enakopravnega dostopa do javnih storitev in delovnih mest, dostopnega in učinkovitega javnega prevoza ter novih stavbnih tipologij za doslej neznane programe samooskrbe, varovanja pred tveganji zaradi okoljskih sprememb, staranja in prepoznavnosti na globalnem trgu.
9. Spodbujanje doktorskega in postdoktorskega študija arhitekture.
10. Spodbujanje projektnega delovanja in izvozne naravnosti arhitektov in študentov arhitekture v mednarodnem okolju (sodelovanje in organizacija simpozijev in konferenc, sodelovanje v mednarodnih projektnih skupinah, priprava razstav, razvoj mednarodnih spletnih platform, prevajanje strokovne literature itd.).

Republika Slovenija se zaveže k izvajanju arhitekturne politike **ARHITEKTURA ZA LJUDI** s ciljem zagotoviti arhitekturni stroki pogoje za delovanje v korist ljudi z njej lastnimi orodji in metodami.

Skladno z zavezami Nacionalnega programa za kulturo 2014-2017 sprejme Vlada Republike Slovenije arhitekturno politiko **ARHITEKTURA ZA LJUDI** z namenom izboljšati **KULTURO** in kakovost bivanja za vse prebivalce Slovenije.

Vlada Republike Slovenije bo vrednotila uspešnost izvajanja arhitekturne politike **ARHITEKTURA ZA LJUDI** skladno s kazalci kakovosti bivanja po metodologiji Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD).

Vlada Republike Slovenije imenuje koordinacijsko telo arhitekturne politike in k sodelovanju zaveže vse relevantne institucije na državni in lokalni ravni. Koordinacijsko telo za implementacijo in spremljanje arhitekturne politike letno poroča vladi o svojem delu.

ARHITEKTURA ZA LJUDI

Osnutek arhitekturne politike Slovenije

Osnutek arhitekturne politike Slovenije je pripravila strokovna komisija

za pomoč pri pripravi predloga arhitekturne politike v sestavi:

Miha Dešman, Ilka Čerpes, Vlado Krajcar in Aleksander Sašo Ostan.

(podlaga: Sklep o imenovanju strokovne komisije

za arhitekturno politiko št. 350-5/2015/20)

Sodelovali: Barbara Žižič (MK), Matevž Čelik (MAO)

Jezikovni pregled: Mojca Dobnikar

Oblikovanje in AD: Nena Gabrovec

Ljubljana, julij 2016